

Univerzita Karlova v Praze

Právnická fakulta

Nikola Sýkorová (diplomantka)

Účast obhájce v přípravném řízení

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: prof. JUDr. Jiří Jelínek, Csc.

Katedra: trestního práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 14. 6. 2015

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci vypracovala samostatně za použití zdrojů a literatury v ní uvedených.

Poděkování

Děkuji panu prof. JUDr. Jiřímu Jelínkovi, CSc., konzultantovi této diplomové práce za cenné rady, připomínky a náměty, které mi poskytl při jejím zpracování.

Obsah

Úvod.....	4
1. Právo na obhajobu.....	7
1.1. Zásada zajištění práva na obhajobu.....	7
1.2. Právo obviněného na obhajobu.....	9
2. Obhájce.....	15
2.1. Osoba obhájce.....	15
2.2. Práva a povinnosti obhájce.....	19
2.3. Nutná obhajoba.....	21
2.3.1. Právo obviněného vzdát se nutné obhajoby.....	23
2.4. Zvolený obhájce.....	26
2.5. Ustanovený obhájce.....	29
2.6. Obhájce ustanovený Českou advokátní komorou.....	32
3. Obhajoba v přípravném řízení.....	35
3.1. Přípravné řízení.....	35
3.2. Jednotlivá práva a povinnosti obhájce v přípravném řízení.....	38
3.2.1. Právo obhájce za obviněného podávat návrhy, žádosti a opravné prostředky.....	38
3.2.2. Právo nahlížet do spisu.....	39
3.2.3. Právo obhájce účastnit se vyšetřovacích úkonů.....	41
3.2.4. Účast obhájce při sjednávání dohody o vině a trestu.....	47
3.2.5. Právo obhájce vyhledávat, předkládat a navrhopvat důkazy k provedení.....	50
3.2.6. Obhajoba podezřelého ve zkráceném přípravném řízení.....	53
3.2.7. Obhajoba obviněného v rozšířeném přípravném řízení.....	54
3.2.8. Obhajoba vazebně stíhaného obviněného.....	56
4. Vývoj právní úpravy účasti obhájce v přípravném řízení.....	61
Závěr.....	69
Seznam použité literatury.....	72
Seznam použitých zkratk.....	75
Resumé.....	76

Úvod

Tato práce pojednává o postavení a roli obhájce v českém přípravném řízení. Právo na obhajobu, jakožto nejzásadnější právo, má obviněný zaručené v četných právních předpisech, zejména v Listině základních práv a svobod v čl. 40 odst. 3, 4 a přímo také Mezinárodním paktem o občanských a politických právech v čl. 14 odst. 3 a v neposlední řadě v Úmluvě o ochraně lidských právech a základních svobodách v čl. 6 odst. 3. Smyslem obhajoby je ochrana zájmů obviněného v průběhu celého trestního řízení. Obhájce zastupující podezřelého či později obviněného před orgány činnými v trestním řízení významnou měrou napomáhá k realizaci jeho práva na obhajobu. Obhájce jako profesionál znalý právních předpisů jedná zásadně ve prospěch svého klienta. Všeми prostředky, které mu dovolují zákony, pracuje na tom, aby byl jeho klient zbaven viny či aby byla jeho vina zmírněna.

V jednotlivých kapitolách se budu věnovat nejdříve obecně zajištění práva na obhajobu, jednotlivým právům obviněného, dále pak bude můj zájem zaměřen na osobu obhájce, jeho práva a povinnosti ve vztahu ke klientovi. Samostatné kapitoly jsou věnovány zvolenému obhájci, ustanovenému obhájci, ale i institutu nutné obhajoby, včetně možnosti obviněného se nutné obhajoby vzdát, která je do trestního řádu začleněna od roku 2012. V neposlední řadě se zaměřím na jednotlivé úkony obhajoby v rámci přípravného řízení a na jednotlivá práva a povinnosti obhájce v přípravném řízení. Jako poslední bude zařazena kapitola pojednávající o vývoji právní úpravy účasti obhájce v přípravném řízení na území dnešní České republiky.

Pro nikoho nebude překvapením, že z mé pozice studentky právnické fakulty tvrdím, že role obhájce je v celém průběhu trestního řízení nezastupitelná. V trestním řízení by měl mít obhájce každý obviněný. I pro osoby psychicky odolnější a vyzrálejší může být a bývá trestní řízení velmi frustrující a vyčerpávající. Důsledky, které jsou spojené s trestním stíháním, jsou příliš závažné, než aby je rozumný člověk zcela pomíjel. Vždyť například změna postavení obviněného v obžalovaného, případná vazba, v určitých případech přílišná medializace případu, postoj okolí k osobě obviněného či obžalovaného, které ne vždy ctí zásadu presumpce nevinny, zhoršení pozice v zaměstnání, v některých případech dokonce jeho ztráta atd., toto všechno přispívá ke

zhoršení psychického, někdy i fyzického stavu obviněného či obžalovaného. Každý trestní proces je pro jeho účastníka břemenem a někdo se s ním vyrovná lépe a někdo naopak hůře. Nepříznivé dopady se ovšem netýkají pouze osoby, proti které se trestní řízení vede, ale i jeho rodiny. Účelem trestního řízení nesmí být psychicky zlomit toho, proti komu se řízení vede.

V § 2 odst. 13 tr. řádu se praví: „Ten, proti němuž se trestní řízení vede, musí být v každém období řízení poučen o právech umožňujících mu plné uplatnění obhajoby a o tom, že si též může zvolit obhájce; všechny orgány činné v trestním řízení jsou povinny umožnit mu uplatnění jeho práv. Právem osoby, proti níž se trestní řízení vede, na obhajobu se rozumí souhrn práv, která jsou jí dána k provádění obhajoby, v řízení, které se proti ní vede.“ K této zásadě se na tomto místě vyjádřím jen velmi stručně, neboť její význam a její naplňování je také předmětem mé vlastní práce. Závažné porušení práva na obhajobu může mít za následek např. vrácení věci státnímu zástupci k došetření v rámci předběžného projednání obžaloby soudem, zrušení rozsudku soudu prvního stupně v odvolacím řízení, stížnost pro porušení zákona, důvod pro podání odvolání eventuelně důvod pro podání ústavní stížnosti k Ústavnímu soudu, k jednotlivým eventualitám více v následujícím textu. Celospolečenská důležitost této zásady spočívá v zájmu na vydání zákonného a spravedlivého rozsudku, popřípadě uložení spravedlivého a přiměřeného trestu. Zásada zajištění práva na obhajobu má úzký vztah k zásadě presumpce nevin. Ke zproštění obviněného stačí totiž, je-li vina obviněného pochybná. Není třeba, aby byla prokázána jeho nevina, stačí neprokázaná vina. Což je naplnění pravidla *in dubio pro reo*, kterážto znamená, že při pochybnostech o vině je třeba rozhodnout ve prospěch obviněného, obžalovaného.

Dovolím si tvrdit, že možná pochybení, jak lidská, tak i profesní, která se vyskytnou již při vyšetřování nebo v případném následujícím soudním řízení jsou možná i očekávatelná, vzhledem k tomu, že jak policejní orgán, tak státní zástupce či soudce jsou jen lidmi a těm se chyby nevyhýbají. K odstranění těchto chyb má napomáhat a napomáhá osoba obhájce. Obhájce, jakožto vystudovaný profesionál, zná lépe než obviněný proces trestního řízení a díky tomu je schopen lépe a účelněji vést obhajobu než sám obviněný.

Nejen úkolem obhájce, ale i policejních orgánů, státního zástupce a soudce je nedopustit potrestání nevinného. V některých případech je trestem již samotné trestní řízení. Aby obhájce mohl odpovědně plnit své povinnosti v rámci obhajoby v trestním řízení, je třeba, aby i ostatní zúčastnění ctili zákon a právní předpisy a aby dali obviněnému možnost svého práva na obhajobu plně využít.

Rozsah práce mi nedovoluje postihnout celou problematiku účasti obhájce v přípravném řízení. Proto obhajoba mladistvých, jež má svá specifika uvedena v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže č. 218/2003 Sb., ve znění pozdějších předpisů, obhajoba právnických osob v trestním řízení, kdy trestní odpovědnost právnických osob je upravena zákonem č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ve znění pozdějších předpisů a obhajoba obviněných s mezinárodním prvkem, která je upravena v zákoně č. 104/2013 Sb., o mezinárodní justiční spolupráci ve věcech trestních, nejsou předmětem této práce.

1. Právo na obhajobu

1.1. Zásada zajištění práva na obhajobu

Právo na obhajobu je jedním z nejdůležitějších základních práv osob, proti nimž se trestní řízení vede, a směřuje k dosažení spravedlivého rozhodnutí, vydaného nejen v zájmu trestně stíhané osoby, ale také v zájmu demokratického právního státu, založeného na úctě k právům a svobodám člověka a občana (čl. 1 Ústavy). Stát proto musí zajistit takové podmínky, aby tyto principy bylo možné realizovat cestou příslušných procesních záruk postavení obhájce a obviněného.¹

V článku 8 odst. 2 Listiny základních práv a svobod (dále jen Listina) je vyjádřena ústavní zásada řádného zákonného procesu takto: „Nikdo nesmí být stíhán nebo zbaven svobody jinak než z důvodu a způsobem, který stanoví zákon.“ Jedná se o nejdůležitější zásadu trestního řízení, což zákonodárce zdůraznil ještě tím, že ji uvedl v ustanovení § 2 odst. 1 tr. řádu jako první mezi zásadami trestního řízení, a to ve znění: „Nikdo nemůže být stíhán jinak než ze zákonných důvodů a způsobem, který stanoví zákon.“ Listina dále rozvíjí právo na soudní a jinou právní ochranu v hlavě páté, kde je kromě jiného v čl. 40 odst. 3 ústavně zakotvena zásada zajištění práva na obhajobu. Podle tohoto článku má obviněný právo, aby mu byl poskytnut čas a možnost k přípravě obhajoby a aby se mohl hájit sám nebo prostřednictvím obhájce. Jestliže si obhájce nezvolí, ačkoli ho podle zákona mít musí (institut nutné obhajoby), bude mu ustanoven soudem. Zákon stanoví, v kterých případech má obviněný právo na bezplatnou pomoc obhájce. Dále je zásada zajištění práva na obhajobu rozvedena v trestním řádu, v úvodních ustanoveních o zásadách trestního řízení, a to v ustanovení § 2 odst. 13 následovně: „Ten, proti němuž se vede trestní řízení, musí být v každém období řízení poučen o právech umožňujících mu plné uplatnění obhajoby a o tom, že si též může zvolit obhájce. Všechny orgány činné v trestním řízení jsou povinny umožnit mu uplatnění jeho práv.“

Právo na obhajobu je jen dílčím prvkem práva na spravedlivý proces, který je nezbytnou součástí právního státu. V Ústavě ani v Listině není termín „spravedlivý

¹ Jelínek, J., Uhlířová, M.: Obhájce v trestním řízení. 1. vydání. Praha: Leges, 2011, str. 17.

proces“ definován, odvozujeme jej z dikce Listiny a Ústavy jako celku a zejména z čl. 36 odst. 1 Listiny, podle něhož se každý může domáhat stanoveným postupem svého práva u nezávislého a nestranného soudu a dále z ustanovení čl. 8 odst. 1 Listiny, kde je stanoveno, že nikdo nesmí být stíhán nebo zbaven svobody jinak než z důvodů a způsobem, který stanoví zákon.

Ústava v článku 10 stanoví, že: „Vyhlášené mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas a jimiž je Česká republika vázána, jsou součástí právního řádu a stanoví-li mezinárodní smlouva něco jiného než zákon, použije se mezinárodní smlouva.“ Mezinárodní pakt o občanských a politických právech vyhlášený v Chartě OSN, který ČSSR podepsala 23. 3. 1976 a vyhlásila pod č. 120/1976 Sb., v článku 14 odst. 3 stanoví: Každý, kdo je obviněn z trestného činu, má mít tyto minimální záruky:

1. má být neprodleně a podrobně informován v jazyce, jemuž rozumí, o povaze a důvodu obvinění proti němu;
2. má mít dostatek času a možností k přípravě své obhajoby a možnost spojit se s obhájcem podle své vlastní volby;
3. má být souzen bez zbytečného odkladu, má být souzen za své přítomnosti a obhajovat se osobně nebo prostřednictvím obhájce, které ho si sám zvolí;
4. má být poučen o svých právech a má mu být poskytnuta právní pomoc v každém případě, kdy to zájmy spravedlnosti vyžadují, a aniž by v takovém případě platil náklady, jestliže nemá dostatečné prostředky k úhradě;
5. má mu být dána možnost, aby provedl výslech nebo dal provést výslech svědků proti sobě a aby měl možnost účasti u výslechu svědků svědčících v jeho prospěch za stejných podmínek, jako svědků svědčících proti němu;
6. má se mu dostat pomoci tlumočníka, jestliže nerozumí jazyku nebo nemluví jazykem, jehož se užívá u soudu;
7. nesmí být nucen svědčit proti sobě nebo přiznat svoji vinu.

Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod vyhlášená Radou Evropy (Evropská úmluva), kterou ČSFR podepsala dne 21. 2. 1991 a vyhlásila pod č. 209/1992 Sb. v článku 6 odst. 3 obsahuje seznam zvláštních prvků obecného práva na spravedlivý proces. Podle Evropské úmluvy má každý, kdo je obviněn z trestného činu tato minimální práva:

1. být neprodleně a v jazyce, jemuž rozumí, podrobně seznámen s povahou a důvodem obvinění proti němu;
2. mít přiměřený čas a možnost k přípravě své obhajoby;
3. obhajovat se osobně nebo za pomoci obhájce podle vlastního výběru nebo, pokud nemá prostředky na zaplacení obhájce, aby mu byl poskytnut bezplatně, jestliže to zájmy spravedlnosti vyžadují;
4. vyslyšet nebo dát vyslyšet svědky proti sobě a dosáhnout předvolání a výslechu svědků ve svůj prospěch za stejných podmínek, jako svědků proti sobě;
5. mít bezplatnou pomoc tlumočnicka, jestliže nerozumí jazyku používaného před soudem nebo tímto jazykem nemluví.

Tato minimální práva obviněného uvedená v Evropské úmluvě, stejně jako minimální záruky stanovené v Paktu, musí Česká republika ve svém právním řádu respektovat, protože je ČSSR a ČSFR, jejímž je právním nástupcem, ratifikovala a publikovala ve Sbírce zákonů. Není-li kterékoliv z práv a záruk zde uvedených obsaženo v trestním řádu, má text Paktu či Evropské úmluvy před trestním řádem jednoznačně přednost a obviněný se sám nebo prostřednictvím svého obhájce může těchto práv a záruk v plném rozsahu dovolávat.²

1.2. Právo obviněného na obhajobu

Označení osoby, proti které se trestní řízení vede, může být matoucí, tady je namístě si ujasnit, že:

1) podezřelým je ten,

- a) kdo byl zadržen policejním orgánem podle § 76 odst. 1 tr. řádu, nebo kýmkoli jiným za podmínek § 76 odst. 2 tr. řádu, za podmínek, že proti němu nebylo zahájeno trestní stíhání dle § 160 tr. řádu
- b) komu bylo sděleno podezření ve zkráceném přípravném řízení podle § 179f odst. 2 a 3 tr. řádu

² Vantuch, P.: Obhajoba obviněného. 3. vydání. Praha : C. H. Beck, 2010, str. 14.

- 2) obviněným je ten, proti němuž bylo zahájeno trestní stíhání podle § 32 a § 160 odst. 1 tr. řádu,
- 3) obžalovaným se stává obviněný po nařízení hlavního líčení,
- 4) odsouzeným se stane ten obžalovaný po nabytí právní moci odsuzujícího rozsudku

Toho, kdo je podezřelý ze spáchání trestného činu, lze považovat za obviněného podle § 32 tr. řádu až poté, co proti němu bylo zahájeno trestní stíhání podle § 160 tr. řádu, tj. nasvědčují-li všechny zjištěné skutečnosti tomu, že byl spáchán trestný čin a že tento spáchala osoba podezřelá.

Obviněný je procesní stranou trestního řízení. Má stejné postavení jako státní zástupce. Musí mu být poskytnuta možnost se ve všech fázích trestního řízení vyjádřit k tomu, co mu je kladeno za vinu. Právo obviněného na obhajobu je jeho základním právem, které vede ke spravedlivému zjištění a projednání věci.

Vymežeme si nyní pojem práva na obhajobu, které obsahuje tři základní složky:

1. Právo hájit se sám prostředky a způsobem podle vlastního rozhodnutí (tzv. materiální obhajoba).
2. Právo mít obhájce a radit se s ním o způsobu obhajoby (tzv. formální obhajoba)
3. Právo žádat, aby orgány činné v trestním řízení postupovaly v souladu se svými právy a povinnostmi a za součinnosti stran tak, aby byl zjištěn skutkový stav, o němž nejsou důvodné pochybnosti, a to v rozsahu, který je nezbytný pro jejich rozhodnutí, objasňovaly stejně pečlivě okolnosti svědčící ve prospěch obviněného a prováděly v tomto směru důkazy i bez návrhu stran, a to jak v přípravném řízení, tak v řízení před soudem. Tato práva jsou současně povinností orgánů činných v trestním řízení, vyplývající zejména ze zásady presumpce nevinu, zásady vyhledávací a zásady materiální pravdy.³

Vzhledem k výše uvedenému je nezbytná osobní přítomnost obviněného při trestním řízení. Výjimkou, kdy obviněný není a nemůže být osobně přítomen, je řízení proti uprchlému. Osobou uprchlou je ten, kdo se vyhýbá trestnímu řízení pobytem v cizině nebo se skrývá. I v takovém řízení je nezbytné, aby měl obviněný obhájce, jedná se o případ nutné obhajoby podle ustanovení § 36 odst. 1, písm. c) tr. řádu. Nebyl-

³ Jelínek, J., a kolektiv: Trestní právo procesní. 3. vydání. Praha: Leges, 2013, str. 240.

li uprchlému obhájce zvolen podle § 37 odst. 1 tr. řádu, jeho zákonným zástupcem či jinou osobou se samostatnými obhajovacími právy, bude mu obhájce ustaven. Od ustanovení obhájce se mu doručují veškeré písemnosti, které by se normálně doručovaly osobě obviněné.

V § 33 tr. řádu jsou uvedena základní práva obviněného, která v podstatě rozvíjí čl. 40 Listiny základních práv a svobod. Způsobilost být tím, proti komu se trestní řízení vede není vázána na způsobilost podle občanského práva, tím je míněna plná způsobilost k právním úkonům nebo podle zákona omezená způsobilost k právním úkonům. Je třeba zdůraznit, že v § 33 odst. 5 tr. řádu je uložena povinnost všem orgánům činným v trestním řízení a to vždy, obviněného poučit o jeho právech a poskytnout mu plnou možnost jejich uplatnění. Těmito právy jsou:

- a) právo obviněného vyjádřit se ke všem skutečnostem, které se mu kladou za vinu, a k důkazům o nich

„Aby se obviněný mohl vyjádřit ke všem skutečnostem, musí se o nich dozvědět. To trestní řád zajišťuje např. tím, že v § 160 odst. 1, 2 ukládá policejnímu orgánu při zahájení trestního stíhání, aby mu nejpozději na počátku prvního výslechu doručil opis usnesení o zahájení trestního stíhání a objasnil mu podstatu sděleného obvinění (§ 91 odst. 1)“⁴ Obviněný má právo vyjádřit se ke všem skutečnostem, které se mu kladou za vinu, ale nikdy nesmí být nucen vypovídat. Jestliže prohlásí, že neovládá český jazyk, je obviněný oprávněn používat svého mateřského jazyk či jazyka, o kterém prohlásí, že jej ovládá. Přitom má podle § 28 tr. řádu právo na tlumočníka. Při výslechu musí být obviněnému poskytnuta možnost podrobně a souvisle vylíčit skutečnosti, které jsou předmětem obvinění.

- b) právo uvádět okolnosti a důkazy svědčící k obraně obviněného

Další právo obviněného je obsaženo v § 33 odst. 1 větě druhé tr. řádu, podle něhož může (obviněný) uvádět okolnosti a důkazy sloužící k jeho obhajobě. Více je toto právo rozvinuto v části trestního řádu, který se týká výslechu obviněného, v § 92 odst. 2 tr. řádu se praví: „Obviněnému musí být dána možnost se k obvinění podrobně vyjádřit, zejména souvisle vylíčit skutečnosti, které jsou předmětem obvinění, uvést okolnosti, které obvinění zeslabují nebo vyvracejí a nabídnout o

⁴ Šámal, P. a kol.: Trestní řád. Komentář. I. díl. 5. vydání. Praha: C. H. Beck, 2005, str. 238.

nich důkazy.“ Toto právo přísluší obviněnému už v přípravném řízení, ale uvedení takovýchto skutečností až později v průběhu řízení nebo dokonce v hlavním líčení, nemůže být důvodem pro odmítnutí takové obhajoby a odmítnutí takovýchto důkazu, neboť záleží pouze na obviněném, kdy a jakým způsobem bude uplatňovat svou obhajobu. „Je přitom lhostejné, zda obviněný určité okolnosti a důkazy sloužící k jeho obhajobě již delší dobu věděl a neuvedl je, nebo je až opožděně zjistil, a proto jejich dřívější uvedení bylo vyloučeno.“⁵

c) právo činit návrhy a podávat žádosti

Zde se jedná zejména o návrhy na provedení důkazů podle § 89 odst. 2 druhá věta tr. řádu: „Každá ze stran může důkaz vyhledat, předložit nebo jeho provedení navrhnout. Skutečnost, že důkaz nevyhledal nebo nevyžádal orgán činný v trestním řízení, není důvodem k odmítnutí takového důkazu.“ Dále pak se jedná o návrhy a žádosti týkající se postupu v řízení např. žádost o navrácení lhůty podle § 61 odst. 1 tr. řádu, žádost o propuštění z vazby na svobodu podle § 72 odst. 3 tr. řádu, žádost o přezkoumání postupu policejního orgánu a státního zástupce podle § 157a tr. řádu atd.

d) právo podávat opravné prostředky

Stížnost může obviněný podat proti každému usnesení policejního orgánu. Jestliže policejní orgán stížnosti proti usnesení sám nevyhoví, předloží ji neprodleně státnímu zástupci. V předkládací zprávě označí usnesení, proti němuž stížnost směřuje, uvede, kdo ji podal, zda byla podána včas a popřípadě z jakých důvodů stížnosti nebylo vyhověno. Spolu s předkládací zprávou předloží státnímu zástupci trestní spis nebo jeho část, pokud jako podklad k přezkoumání stížnosti postačí. Nebrání-li dalšímu postupu zákonná překážka, je policejní orgán povinen v provádění procesních úkonů dál pokračovat.⁶ Stížnost nelze podat proti usnesení, které je ve prospěch obviněného (např. rozhodnutí o zastavení trestního stíhání, rozhodnutí o propuštění z vazby atd.). Stížnost proti usnesení soudu či státního zástupce lze podat jen, rozhodují-li v prvním stupni a pouze v zákonem stanovených případech (§ 141 odst. 2 tr. řádu). Lhůta k podání stížnosti činí tři dny od oznámení usnesení. Oznámení se podle § 137 tr. řádu uskuteční buď vyhlášením

⁵ Vantuch, P.: Obhajoba obviněného. 3. vydání. Praha : C. H. Beck, 2010, str. 20.

⁶ Šámal, P. a kolektiv: Přípravné řízení trestní, 2. vydání, Praha: C. H. Beck, 2003, str. 314.

v přítomnosti toho, jemuž je třeba usnesení oznámit, anebo doručením opisu usnesení. Má-li osoba, které se má usnesení oznámit obhájce či zmocněnce postačí vyhlášení nebo doručení této osobě. Pro případ, že se oznamuje jak obviněnému, tak obhájci nebo zmocněnci, lhůta k podání stížnosti běží od oznámení, které bylo provedeno nejpozději.

Každé rozhodnutí orgánu činného v trestním řízení musí obsahovat poučení o opravném prostředku tj. lhůty k podání opravného prostředku, označení orgánu, ke kterému se opravný prostředek podává a vymezení nutného obsahu opravného prostředku.

e) právo zvolit si obhájce, být vyslýchán za jeho přítomnosti a radit se s ním i během úkonů

Obviněný má právo zvolit si sám podle svého vlastního výběru obhájce. Obviněný nesmí být nikdy v průběhu trestního řízení donucován k odpovědi (§ 92 odst. 1 druhá věta tr. řádu). Přítomnost obhájce při vyšetřovacích úkonech, zejména při výslechu či podání vysvětlení, má, jak jsem již zmínila výše, přispět k zachování všech práv obviněného, kdy jako profesionál je obhájce obeznámen s postupy a způsoby vedení vyšetřování. Na druhou stranu jeho zasahování do průběhu vyšetřování je omezeno, například nemůže obviněnému radit, jak odpovědět na již položenou otázku (§ 33 odst. 1 tr. řádu). Obhájce má právo být od zahájení trestního stíhání při vyšetřovacích úkonech, výjimkou je případ, kdy by nešlo zajistit jeho vyrozumění včas podle § 165 odst. 2 tr. řádu. Policejní orgán je totiž povinen včas obhájci sdělit, o jaký druh úkonu se jedná, dobu a místo konání takového úkonu.

Je-li obviněný ve výkonu vazby, musí mu být umožněna porada s obhájcem bez přítomnosti třetí osoby. Stejně jako má obviněný právo se i ve vazbě radit o samotě s obhájcem, má právo si s ním i dopisovat a to bez toho, aby jeho korespondence byla kontrolována. Zde bych odkázala na čl. 13 Listiny základních práv a svobod, kde je zaručeno právo na zachování listovního tajemství, ovšem s výjimkami, které stanoví zákon. Jedním z těchto zákonů je zákon č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby. V § 13 odst. 2 věta první tohoto zákona se píše: „Korespondence podléhá kontrole...“ Ovšem hned v odstavci 3 téhož paragrafu se uvádí: „kontrola korespondence je nepřípustná mezi obviněným a jeho obhájcem, mezi obviněným a státními orgány

České republiky...“ Na tomto místě by mohlo být zajímavé srovnání s úpravou, která platila v době před rokem 1989. Problematice práva na obhajobu zajištěné osoby se v minulosti hojně věnoval Mandák, který v monografii z roku 1975, za užití tehdejších platných předpisů uvádí: „Korespondence mezi obviněným a obhájcem může být podrobena cenzuře oběma směry, jen při koluzní vazbě před seznámením s výsledky vyšetřování. Hlavním důvodem, pro který lze odmítnout rozmluvu obviněného s obhájcem o samotě, může být nedůvěra v konkrétního obhájce, tj. obava, že obhájce umožní maření vyšetřování.“⁷ Na tomto příkladě je jasně vidět, že v minulosti docházelo k pošlapávání práva obviněného na obhajobu a na svobodnou volbu obhájce. Samozřejmě jedná se pouze o jeden z mnoha způsobů, jakými bylo zasahováno do práva obviněného na spravedlivý proces, ale srovnání možností obhajoby před a po roce 1989 by zajisté vydalo na několik diplomových prací.

⁷ Mandák, V.: Zajištění osoby obviněného v československém trestním řízení. Praha: Orbis, 1975, str. 220.

2. Obhájce

2.1. Osoba obhájce

Pro zajištění řádné obhajoby je nezbytné, aby osoba obhájce byla znalá práva a znalá způsobů vedení obhajoby. Úkolem obhájce je být adekvátní protiváhou státnímu zástupci a orgánům jenž vedou vyšetřování. Trestní řád v § 35 odst. 1 stanoví, že: „Obhájcem v trestním řízení může být jen advokát. Pro jednotlivé úkony trestního řízení, s výjimkou řízení před krajským soudem jako soudem prvního stupně, před vrchním soudem a Nejvyšším soudem, se může obhájce dát zastoupit koncipientem.“

Podmínky, jimiž se řídí výkon advokacie, poskytování právních služeb, práva a povinnosti advokátů upravuje vedle trestního řádu zejména zákon č. 85/1996 Sb., o advokacii. V § 4 tohoto zákona se uvádí, že: „Advokátem je ten, kdo je zapsán v seznamu vedeném Českou advokátní komorou.“ Podle § 35 odst. 1 tr. řádu může být obhájcem pouze advokát, ve spojení s § 4 AZ to znamená, že obhájcem může být jen ten, kdo je zapsán v seznamu advokátů vedeném Českou advokátní komorou a ta na základě písemné žádosti zapíše každého, kdo:

- a) kdo má plnou způsobilost k právním úkonům,
- b) kdo získal vysokoškolské vzdělání v rámci magisterského studijního programu v oblasti práva studiem v České republice, či mu toto vzdělání bylo uznáno podle zvláštních předpisů,
- c) kdo vykonával alespoň po tři roky právní praxi jako advokátní koncipient,
- d) kdo je bezúhonný,
- e) komu nebylo uloženo kárné opatření vyškrtnutí ze seznamu advokátů nebo na něhož se hledí, jako by mu toto kárné opatření nebylo uloženo,
- f) kdo nebyl vyškrtnut ze seznamu advokátů kvůli tomu, že vůči němu samotnému nebo vůči právnické osobě zřízené k výkonu advokacie, kde byl společníkem, byl prohlášen konkurz, nebo uplynula-li doba pěti let od vyškrtnutí,
- g) kdo není v pracovněprávním nebo pracovním vztahu nebo služebním poměru, s výjimkou pracovního poměru:

- 1) ke Komoře,
 - 2) k advokátovi nebo právnické osobě zřízené k výkonu advokacie,
 - 3) vědeckého pracovníka v oboru právo, pokud se jedná o pracovní poměr k Akademii věd České republiky nebo instituci v její působnosti ani nevykovává jinou činnost neslučitelnou s výkonem advokacie,
- h) kdo složil advokátní zkoušku,
- i) kdo složil do rukou předsedy komory slib.

Průběh a pravidla pro složení advokátní zkoušky jsou upraveny vyhláškou Ministerstva spravedlnosti č. 197/1996 Sb., advokátním zkušebním řádem, ve znění pozdějších předpisů.

S výjimkou řízení před krajským soudem jako soudem prvního stupně, před vrchním soudem a Nejvyšším soudem se může dát obhájce zastupovat advokátním koncipientem, kdy koncipient nemusí ani být v pracovním poměru k zastupovanému advokátovi. Ovšem existují i případy, kdy není substituční zastoupení možné, jedná se o případy, kdy obviněný požaduje být zastupován pouze zvoleným či ustanoveným advokátem. Proto lze doporučit, aby přípustnost substituce z důvodů předejití případným rozporům mezi obviněným a obhájcem byla výslovně uvedena ve smlouvě o poskytování právních služeb uzavřené mezi obhájcem a obviněným (to se samozřejmě vztahuje na případy, kdy si obviněný obhájce zvolí). Závazek advokáta vyloučit případně substituci by byl v některých případech i neuskutečnitelný (tehdy pokud se např. obhájce nemůže účastnit pro nemoc, časovou kolizi apod.). V každém případě by ovšem obhájce měl učinit vše, co lze od něj reálně očekávat, aby vyhověl přání klienta obhajovat jej osobně. Substituce má být vždy jen krajním krokem v případech, kdy nelze zvolit jiné řešení.⁸ Ve všech případech, kdy se takto nechá advokát zastupovat, stále odpovídá za kvalitu obhajoby on sám.

Advokátním koncipientem se podle § 36 AZ rozumí ten, kdo je zapsán v seznamu advokátních koncipientů vedeném Komorou. Česká advokátní komora zapíše na základě písemné žádosti každého, kdo:

⁸ Jelínek, J., Uhlířová, M.: Obhájce v trestním řízení. 1. vydání. Praha: Leges 2011, str. 86.

- a) kdo má plnou způsobilost k právním úkonům,
- b) kdo získal vysokoškolské vzdělání v rámci magisterského studijního programu v oblasti práva studiem na vysoké škole v České republice, nebo získal vzdělání v oblasti práva na vysoké škole v zahraničí, pokud tak stanoví mezinárodní smlouva, kterou je Česká republika vázána, anebo je toto vzdělání uznáno podle zvláštních předpisů,
- c) kdo je bezúhonný,
- d) komu nebylo uloženo kárné opatření vyškrtnutí ze seznamu advokátních koncipientů nebo na něhož se hledí, jako by mu toto kárné opatření nebylo uloženo,
- e) kdo je k advokátovi nebo ke společnosti v pracovním poměru sjednaném na stanovenou týdenní pracovní dobu dle zvláštního právního předpisu.⁹

Dále se v § 38 odst. 1 AZ praví: „Advokátní koncipient vykonává u advokáta nebo ve společnosti právní praxi, jejímž cílem je získat pod vedením a dohledem advokáta znalosti a osvojit si zkušenosti potřebné k výkonu advokacie.“ Z uvedeného vyplývá, že účelem institutu advokátního koncipienta není jen výchova a příprava budoucího advokáta, ale i faktické zastupování advokáta u jednotlivých úkonů trestního řízení. Tímto se dostáváme k otázce, která byla hojně diskutována v odborných kruzích, a to jaký má být rozsah zastoupení advokáta advokátním koncipientem. Přikláním se k názoru podporovanému i Českou advokátní komorou, podle kterého je možné zastoupení advokáta ve všech úkonech obhajoby, neboť *de iure* nejedná koncipient, nýbrž jím zastoupený advokát, který zůstává výlučným obhájcem v trestní věci a který je zcela odpovědný za její výkon. Dále tuto myšlenku v literatuře rozvíjí Jelínek: „Výkon obhajoby nelze považovat za synonymum pojmu zastoupení ustanoveného obhájce advokátním koncipientem. Obhajobou přitom nelze rozumět jen sumu jednotlivých procesních úkonů, ale řadu dalších činností advokáta, včetně přípravy strategie obhajoby, posouzení možné obrany, případné důkazní aktivity v trestním řízení a posouzení hloubky a rozsahu informací, které pro řádné uplatnění všech práv obviněného advokát jako ustanovený obhájce bude potřebovat. Součástí vnímané právní služby je i odpovědnost advokáta za kvalitu jím poskytovaných právních služeb. Právě proto, že ustanovení § 35 odst. 1 tr. řádu dovoluje s negativním vymezením zastoupení advokáta u jednotlivých procesních úkonů trestního řízení advokátním koncipientem,

⁹ § 83a odst. 1 a 5 zákoníku práce.

není důvod k jakékoli restrikci počtu těchto zastoupení, ať již procentuální, poměrné či číselné.¹⁰

K otázce zastupování obhájce advokátním koncipientem se několikrát vyjadřovaly i soudy, například Nejvyšší soud je toho názoru, že není porušeno právo obžalovaného na obhajobu, pokud soud jedná za přítomnosti substituta nepřítomného obhájce, i když obžalovaný trvá na přítomnosti zvoleného obhájce a odmítá jeho zástupce v případě, že z plné moci udělené obhájci nevyplývá, že by obhájce v rámci pověření nebyl oprávněn dát se zastoupit jiným advokátem. Nejvyšší soud v tomto případě došel k závěru, že soud není povinen jednání odročit a může jednat za účasti zástupce zvoleného obhájce.¹¹

Obhajoba obviněného obhájcem plní důležitou společenskou funkci, na které má zájem nejen obviněný, ale celá společnost. Obhájce má v našem trestním řízení do jisté míry samostatné postavení § 41 odst. 4 a není zcela vázán pokyny obviněného. V případech, kde by tyto pokyny byly v rozporu se zákonem nebo se stavovskými předpisy advokacie, musí je obhájce odmítnout.¹² Úkolem obhájce je poskytovat obviněnému potřebnou právní pomoc způsoby a prostředky uvedenými v zákoně. Jeho úkolem může být nejen očistění obviněného, ale i zmírnění viny, toto vše je vedeno snahou o dosažení spravedlivého rozhodnutí ve věci. Obhájce vždy v trestním řízení vystupuje jménem obviněného a nikoli jménem vlastním, je zmocněncem obviněného. Obhájce proto musí jednat podle pokynů obviněného, postupovat tak, aby pomohl prosazení zájmů obviněného. „Advokát je při poskytování právních služeb nezávislý, je vázán právními předpisy a v jejich mezích pokyny klienta. Advokát, který převzal obhajobu obviněného v trestní věci, je povinen chránit a prosazovat práva a oprávněné zájmy obviněného klienta a řídit se jeho pokyny. Těmito pokyny není vázán v případě, jsou-li v rozporu se zákonem nebo stavovským předpisem.“¹³ Zároveň je povinen zachovávat mlčenlivost o skutečnostech, které se dozvěděl v souvislostech s výkonem advokacie.

¹⁰ Jelínek, M.: Poznámka k otázce přípustného rozsahu zastoupení advokáta advokátním koncipientem, Bulletin advokacie, č. 3/2005, str. 37-38.

¹¹ Usnesení Nejvyššího soudu ČR, ze dne 18.1.2012, sp.zn.: 8 Tdo 1454/2011.

¹² Císařová, D., Fenyk, J. a kolektiv: Trestní právo procesní, Linde Praha, Praha, 2004, str. 177.

¹³ Vantuch, P.: Obhajoba obviněného. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, str. 41.

Orgány činné v trestním řízení nejsou oprávněny prověřovat výkon obhajoby z hlediska její kvality. Obviněný nebo orgány činné v trestním řízení mohou dát pouze podnět České advokátní komoře nebo Ministerstvu spravedlnosti k zahájení kárného řízení s advokátem, pokud mají za to, že se jedná o závažné nebo opětovné porušení povinností stanovených zákonem o advokacii nebo stavovským předpisem.¹⁴ Orgány v trestním řízení nejsou oprávněny zasahovat jakkoliv do strategie obhajoby, způsobu jakým je vedena, např. zda-li obhájce předkládá všechny důkazy, o kterých ví. Podle postoje obviněného, který odmítá vypovídat nelze usuzovat, že před orgány činnými v trestním řízení něco zatajuje atd.

2.2. Práva a povinnosti obhájce

Základní práva a povinnosti obhájce v trestním řízení jsou uvedeny v § 3 a 16 AZ a § 41 tr. řádu a neposlední řadě v etickém kodexu advokáta.¹⁵ Obhájce je zejména povinen poskytovat obviněnému potřebnou právní pomoc, účelně využívat k hájení jeho zájmů prostředků a způsobů obhajoby uvedených v zákoně, hlavně musí dbát o to, aby byly v řízení náležitě a včas objasněny skutečnosti, které obviněného zbavují viny anebo jeho vinu zmírňují, tím vším obhájce napomáhá ke spravedlivému objasnění a rozhodnutí věci. „Právem a oprávněným zájmem klienta pro oblast trestního řízení je vše, co se týká obviněného, tj. zejména poskytování právních porad, zastupování před orgány činnými v trestním řízení nebo jinými orgány, právo, aby obhájce komunikoval s ostatními osobami zúčastněnými na řízení a jejich právními zástupci, případně poskytoval obviněnému další potřebné služby. Právem a oprávněným zájmem obviněného však není činnost, která je v rozporu se zákonem a etickými pravidly profese.“¹⁶

Obhájce je povinen řídit se pokyny obviněného, těmi ale není vázán, jsou-li v rozporu s právním nebo stavovským předpisem. O tom ale musí obhájce obviněného přiměřeně poučit, jak plyne z § 16 AZ. Z praktických důvodů lze doporučit, aby si obhájce vždy nechal nejzávažnější pokyny týkající se postupu řízení písemně potvrdit.

¹⁴ Šámal, P. a kolektiv: Trestní řád. Komentář. I. díl. 5. vydání. Praha: C. H. Beck, 2005, str. 255.

¹⁵ Stavovský předpis ČAK přijatý dne 31. října 1996, nazvaný: Pravidla profesionální etiky a pravidla soutěže advokátů v ČR.

¹⁶ Jelínek, J., Uhlířová, M.: Obhájce v trestním řízení. 1. vydání. Praha: Leges 2011, str. 208.

Zejména prospěšné je to u pokynů k podání či nepodání opravného prostředku. Písemným stvrzením klientových pokynů se předejde možným sporům v budoucnosti. Nerespektování pokynů klienta může založit kárnou odpovědnost advokáta.

Obhájce je povinen svého klienta ve všech stádiích trestního řízení včas a pravdivě informovat o možnostech řešení a jejich dopadech na klienta. Právo volby řešení a postupu však náleží pouze obviněnému. Je však nezbytné, aby i on poskytoval svému obhájci dostatek relevantních informací, které mohou mít vliv na vývoj trestního řízení, a tedy i na volbu strategie obhajoby.

Žádným svým jednáním obhájce nesmí zhoršit postavení obviněného, vždy musí být veden zájmem o co nejlepší výsledek trestního řízení z pohledu svého klienta, a to v určitých případech (obviněný je zbaven způsobilosti k právním úkonům) i proti jeho vůli, jak je uvedeno v § 41 odst. 4 tr. řádu. Podle § 16 odst. 2 AZ je advokát při výkonu advokacie povinen jednat čestně a svědomitě, zároveň je povinen důsledně využívat všech zákonných prostředků a v jejich rámci uplatnit v zájmu klienta vše, co podle svého přesvědčení pokládá za prospěšné.

Advokát je povinen zachovávat mlčenlivost o všech skutečnostech, o nichž se dozvěděl v souvislosti s poskytováním právních služeb svému klientovi. Tato povinnost se nevztahuje jen na skutečnosti, které mu klient sám sdělí, ale i o takových skutečnostech, které zjistí sám během zastupování klienta svým vlastním šetřením. K advokátově povinnosti zachovávat mlčenlivost více § 21 AZ. Povinnosti zachovávat mlčenlivost může být advokát zbaven pouze svým klientem. A po smrti klienta jeho právními nástupci, je-li jich více, musí se takto vyslovit všichni a musí tak učinit písemnou formou. Není proto možné o těchto skutečnostech vyslýchat advokáta jako svědka § 99 odst. 2 tr. řádu. Povinnost mlčenlivosti trvá i po vyškrtnutí ze seznamu advokátů. Ovšem není jí dotčena jiná zákonem uložená povinnost, a to překazit spáchání trestného činu podle § 167 tr. zákona. Obdobně platí povinnost zachovávat mlčenlivost pro zaměstnance advokáta, kteří se podílejí na poskytování právních služeb. Porušení povinnosti mlčenlivosti obhájcem bude mít za následek kárné řízení u orgánů Advokátní komory. Kárná odpovědnost a řízení o ní je upraveno vyhláškou Ministerstva spravedlnosti č. 244/1996, zkráceně advokátním kárným řádem, ve znění pozdějších předpisů.

2.3. Nutná obhajoba

Institut nutné obhajoby je dalším případem naplnění článku Listiny základních práv a svobod, přímo článku 40 odst. 4, kde se píše: „Obviněný má právo, aby mu byl poskytnut čas a možnost k přípravě obhajoby a aby se mohl hájit sám nebo prostřednictvím obhájce. Jestliže si obhájce nezvolí, ačkoli ho podle zákona mít musí, bude mu ustaven soudem. Zákon stanoví, v kterých případech má obviněný právo na bezplatnou pomoc obhájce.“

Nutná obhajoba je ze zákona povinná v případech, kdy existují oprávněné objektivní pochybnosti o tom, že obviněný by nebyl schopen svou obhajobu náležitě vykonávat. Půjde o případy, kdy je obviněný např.: němý, hluchý, hluchoněmý, negramotný, neovládá český jazyk, trpí závažnou fyzickou poruchou, pro kterou není schopen pohybu, anebo duševní chorobou, která není důvodem pro zastavení trestního stíhání podle § 172 odst. 1 tr. řádu. Nutná obhajoba je důvodná i v případech značné právní, skutkové či důkazní složitosti věci. V těchto případech se obviněnému poskytne přiměřená lhůta ke zvolení obhájce, a pokud si obviněný obhájce v této lhůtě nezvolí, bude mu ustaven. V přípravném řízení musí mít podle § 36 tr. řádu obviněný obhájce vždy:

- a) je-li ve vazbě, ve výkonu trestu odnětí svobody, ve výkonu ochranného opatření spojeného se zbavením osobní svobody nebo na pozorování ve zdravotnickém zařízení;
- b) je-li zbaven způsobilosti k právním úkonům nebo je-li jeho způsobilost k právním úkonům omezena;
- c) jde-li o řízení proti uprchlému;
- d) při sjednávání dohody o vině a trestu;
- e) považuje-li to soud (v přípravném řízení státní zástupce) za nutné, vzhledem k tělesným nebo duševním vadám obviněného;
- f) koná-li se řízení o trestném činu, za nějž zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice převyšuje pět let.

Obviněný musí mít obhájce též v hlavním líčení konaném ve zjednodušeném řízení proti zadrženému a v řízení, v němž se rozhoduje o uložení nebo změně zabezpečovací

detence nebo o uložení nebo změně ochranného léčení, s výjimkou ochranného léčení protialkoholního (§ 36 odst. 4 tr. řádu).

Jedná-li se o případ nutné obhajoby, má obviněný zejména právo si obhájce zvolit. Volba obhájce má vždy přednost před jeho ustanovením. Také zákon o advokacii připomíná v ustanovení § 2a, že každý má právo na svobodnou volbu advokáta. Jestliže obhájce nemá, určí se mu lhůta ke zvolení obhájce. Pokud v této lhůtě nebude obhájce zvolen, tj. pokud si obviněný obhájce nezvolí sám a ani mu nebyl zvolen jinými oprávněnými osobami uvedenými v § 37 odst. 1 tr. řádu (příbuzný v pokolení přímém, jeho sourozencem, osvojitelem, osvojencem, manželem, partnerem, druhem, jakož i zúčastněnou osobou), bude mu obhájce na dobu, po kterou trvají důvody nutné obhajoby, neprodleně soudem ustaven (§ 38 odst. 1 tr. řádu).¹⁷

V případě nutné obhajoby musí mít obviněný obhájce již od okamžiku, kdy důvody nutné obhajoby vznikly. V době, kdy obviněný obhájce nemá, jsou orgány činné v trestní řízení povinny odložit výslech obviněného a provádění jiných důkazů a provádět je až poté, co si obviněný obhájce zvolí nebo mu bude ustaven. V tuto dobu lze provádět jen úkony, jejichž provedení nelze odložit (§ 165 odst. 2 tr. řádu). Jedná se o úkony neodkladné a neopakovatelné, jsou jimi: vydání a odnětí věci (§ 78 a § 79 tr. řádu), domovní prohlídka a prohlídka jiných prostor a pozemků (§ 82 odst. 1 a 2 tr. řádu), osobní prohlídka (§ 82 odst. 3 tr. řádu), vstup do obydlí, do jiných prostor a na pozemek (§ 83c tr. řádu), provádění důkazů v bytě, obydlí, jiných prostorách a na pozemku (§ 85b tr. řádu), ohledání místa činu (§ 113 tr. řádu), prohlídka těla a odběr krve nebo jiný obdobný úkon (§ 114 odst. 1 a 2 tr. řádu), odběr pachové stopy a další úkony směřující ke zjištění totožnosti osoby, která se zdržovala na místě činu (§ 114 odst. 3 tr. řádu). Provádění jakýchkoliv jiných úkonů v době, kdy obviněný nemá obhájce ač se jedná o případ nutné obhajoby, by znamenalo závažnou vadu trestního řízení, která by podle okolností mohla vést k vrácení věci státnímu zástupci k došetření při předběžném projednání obžaloby, zrušení rozsudku soudu prvního stupně v odvolacím řízení, důvodem k podání dovolání nebo důvodem k podání stížnosti pro porušení zákona. Ve stádiu, ve kterém k vadě došlo, může být tato zhojena opakovaným provedením úkonu. K původnímu úkonu se poté vůbec nepřihlíží, je absolutně neúčinným důkazem.

¹⁷ Jelínek, J., Uhlířová, M.: Obhájce v trestním řízení. 1. vydání. Praha: Leges 2011, str. 107.

„Koná-li se výslech obviněného, který není neodkladným úkonem, v době kdy obviněný dosud nemá obhájce, ačkoli jde o případ nutné obhajoby, nemůže obviněný svým prohlášením, že souhlasí s výslechem bez účasti obhájce, zhojit vadu takto provedeného důkazu. Takový důkaz je absolutně neúčinným důkazem a nelze jej v trestním řízení jako důkaz použít.“¹⁸ O této skutečnosti by měl být obeznámen orgán činný v trestním řízení a výslech v takovém případě vůbec neprovádět, ale odložit ho.

Obhájce ustanovuje, a pominou-li důvody nutné obhajoby, ustanovení zruší předseda senátu a v přípravném řízení soudce, a to formou opatření. Podnět ke zrušení ustanovení obhájce podá ten orgán činný v přípravném řízení, u něhož pominutí důvodů nutné obhajoby vyšlo najevo. Stejně jako je v § 40 tr. řádu uvedena povinnost ustanoveného obhájce obhajobu převzít, je zde zmíněna možnost zprostit obhájce povinnosti obhajovat obviněného. Děje se tak vždy na žádost obhájce nebo obviněného a podmínkou jsou důležité důvody této žádosti.

V případě, že obviněný nemá nárok na bezplatnou obhajobu a dojde k jeho pravomocnému odsouzení, je povinen uhradit státu odměnu a hotové výdaje uhrazené ustanovenému obhájci, náklady spojené s výkonem vazby, náklady spojené s výkonem trestu odnětí svobody [§ 152 odst. 1 písm. b) tr. řádu]. Pouze za podmínky pravomocného odsouzení je spravedlivé od odsouzeného žádat, aby státu výše zmíněné náklady uhradil a to buď zčásti či zcela.

2.3.1. Právo obviněného vzdát se nutné obhajoby

Zákonem č. 459/2011 Sb., účinným od 1. 1. 2012 bylo přijato nové ustanovení § 36b tr. řádu, které upravuje právo obviněného se v případech nutné obhajoby podle § 36 odst. 3, § 36a odst. 2 písm. b) nebo § 36 odst. 4 písm. a) právo vzdát se obhájce. Jedná se o případy nutné obhajoby, kdy se koná řízení o trestném činu, na který zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice převyšuje pět let, nejde-li o trestný čin, za který lze uložit výjimečný trest, stejně tak se lze vzdát nutné obhajoby v případech, kdy převyšuje horní hranice trestu odnětí svobody pět let v řízení o stížnosti pro porušení

¹⁸ Šámal, P. a kolektiv, Přípravné řízení trestní, 2. vydání, Praha: C. H. Beck, 2003, str. 847.

zákona, v řízení o dovolání a v řízení o návrhu na povolení obnovy řízení. Dále se obviněný může vzdát nutné obhajoby v případě, že se koná hlavní líčení konané ve zjednodušeném řízení proti zadrženému. Vzdát se obhájce může obviněný pouze výslovným písemným prohlášením nebo ústně do protokolu u orgánů činných v trestním řízení, který vede řízení. Takové prohlášení musí obviněný učinit za přítomnosti obhájce a po předchozí poradě s ním (§ 36b odst. 2 tr. řádu). V příslušném paragrafu je dále upravena možnost obviněného vzít prohlášení o vzdání se obhájce zpět. K zpětvzetí prohlášení musí obviněný přiložit plnou moc obhájce, kterého si zvolil, neučiní-li tak, obhájce mu musí být ustaven soudem. Jestliže budou provedeny úkony trestního řízení v době po vzdání se obhajoby do zpětvzetí prohlášení o vzdání se obhajoby, není třeba tyto úkony opakovat jen z důvodu, že obviněný neměl v této době obhájce. Ovšem nedostatky v obhajobě obviněného nebude vesměs možno napravit, neboť úkony provedené od doručení prohlášení o vzdání se obhájce orgánu činnému v trestním řízení do jeho zpětvzetí není třeba opakovat jen proto, že obviněný neměl v této době obhájce, formulaci tohoto ustanovení „úkony není třeba opakovat“ lze vykládat tak, že opakování těchto úkonů bude možné, není tedy vyloučeno (§36b odst. 4 tr. řádu). Je na orgánech činných v trestním řízení, jak budou postupovat při žádostech obviněných o opakování úkonů, při nichž neměli, pro vzdání se nutné obhajoby, své obhájce.

Podle důvodové zprávy k zákonu č. 459/2011 Sb. bylo cílem § 36b tr. řádu optimalizovat rozsah nutné obhajoby (s plným respektováním ústavně zaručeného práva na obhajobu) s tím, že její rozsah je nastaven příliš široce. Jako další motiv této úpravy byl tehdejším ministrem spravedlnosti JUDr. Jiřím Pospíšilem, na schůzi Poslanecké sněmovny ze dne 14. 6. 2011, připuštěn i motiv úspory finančních prostředků vynakládaných ministerstvem spravedlnosti na nutnou obhajobu.¹⁹

Podle mého názoru nelze souhlasit ani s jedním z těchto motivů. Případy nutné obhajoby jsou v zákoně vyjmenovány s přihlédnutím k možnostem obviněného účelně se v trestním řízení hájit. Kromě případů uvedených v § 36 odst. 1 (obviněný je ve vazbě, je zbaven způsobilosti k právním úkonům, či jeho způsobilost k právním úkonům omezena, vede-li se řízení proti uprchlému, při sjednávání dohody o vině a trestu), je

¹⁹ Vystoupení ministra spravedlnosti JUDr. Jiřího Pospíšila k návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb. o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů, na 19. schůzi Poslanecké sněmovny dne 14. 6. 2011.

nutná obhajoba důvodná i v případech značné právní, skutkové či důkazní složitosti věci. Nelze souhlasit s tím, že by byla do zavedení § 36b tr. řádu nastaven institut nutné obhajoby příliš široce.

K otázce úspor na straně Ministerstva spravedlnosti lze pouze konstatovat, že stát má právo vymáhat odměnu vyplacenou advokátovi, ustanovenému v rámci nutné obhajoby, na odsouzeném. Naopak by měla být uvážena možnost, že z ekonomických důvodů se budou obvinění i v případech obvinění ze závažnějších trestných činů, za něž hrozí trest odnětí svobody výrazně převyšující pět let, vzdávat nutné obhajoby ryze z ekonomických důvodů. Čímž vznikne rozdíl mezi movitějšími obviněnými a těmi, kteří nemají finanční prostředky na úhradu nákladů nutné obhajoby. Toto by v důsledku šlo proti samotnému smyslu nutné obhajoby, neboť ta má zajistit, že v zákonem stanovených případech nebude obviněný v trestním řízení znevýhodňován tím, že zpravidla dostatečně nezná svá práva a ustanovení zákona týkající se vedení trestního řízení nebo je neumí náležitě využít. Část obviněných nadradí možnost nehradit obhajobu obhájce nad zájem na kvalitní obhajobě. To, že nepřítomnost obhájce usnadní postup orgánů činných v trestním řízení a ztíží obhajobu, nemusí brát obviněný vůbec v potaz.²⁰

Listina zaručuje právo na obhajobu v čl. 40 odst. 3, podle něhož má obviněný právo, aby mu byl poskytnut čas a možnost k přípravě obhajoby a aby se mohl hájit sám nebo prostřednictvím obhájce. Jestliže si obviněný obhájce nezvolí, ačkoliv podle zákona mít musí, bude mu ustanoven soudem. Podle nálezu ÚS 190/2001 je institut nutné obhajoby jedním z prostředků, jimiž je zajišťováno ústavně zaručené právo na obhajobu, jak je zakotveno právě v čl. 40 odst. 3 Listiny.²¹ V případech uvedených v § 36 odst. 3, v § 36a odst. 2 písm. b) a v § 36 odst. 4 písm. a) tr. řádu se považuje obhajoba obhájcem za tak důležitou, že rozhodnutí o ní neponechává na úvaze obviněného, neboť ten vzhledem k určitým objektivním okolnostem nemůže svou obhajobu sám náležitě obstarávat. Avšak z nového ustanovení § 36b odst. 1 tr. řádu vyplývá, že v případech uvedených v § 36 odst. 3 nebo § 36a odst. 2 písm. b) a § 36 odst. 4 písm. a) tr. řádu není obhajoba obhájcem nutná. To zcela pomíjí princip nutné

²⁰ Vantuch, P., K právu obviněného vzdát se obhájce z pohledu nutné obhajoby, Bulletin Advokacie, 2012, č. 11, str. 20.

²¹ Nález ÚS 190/2001, ze dne 3.12.2001, sp. zn. IV. ÚS 561/2001.

obhajoby, kdy obviněný obhájce mít musí a není podstatné, zda si jej přeje nebo jej naopak odmítá.

Ustanovení § 36b tr. řádu fakticky vytváří dvě formy nutné obhajoby, první, kdy se může obviněný nutné obhajoby vzdát může (§ 36 odst. 3 nebo § 36a odst. 2 písm. b), § 36 odst. 4 písm. a) tr. řádu a druhá v dalších případech uvedených v § 36 a § 36a tr. řádu, kdy se obviněný obhájce vzdát nemůže.²²

2.4. Zvolený obhájce

Svobodná volba obhájce je ústavně zaručeným právem (čl. 37 odst. 2 a čl. 40 odst. 3 Listiny). Právo obviněného zvolit si obhájce je zároveň uvedeno v § 33 odst. 1 tr. řádu. Trestní řád upřednostňuje zvolení obhájce před jeho ustanovením, proto dává v § 37 odst. 1 možnost zvolit obhájce obviněnému i jiným osobám, pokud tohoto práva on sám nevyužije. Jedná se o zákonného zástupce obviněného, příbuzného v pokolení přímém, jeho sourozence, osvojitele, osvojence, manžela, partnera, druha nebo o osobu zúčastněnou, obviněný ale musí s jejich volbou projevit souhlas. Pro případ, že by byl obviněný zbaven způsobilosti k právním úkonům či by mu byla omezena, jsou osoby výše uvedené oprávněny zvolit mu obhájce i proti jeho vůli. Všechny tyto osoby (kromě zákonného zástupce) volí obviněnému obhájce vlastním jménem a na vlastní náklady.

Je pouze na obviněném, podle kterých kritérií si obhájce zvolí, ale měl by si vybrat takového obhájce, který bude podle jeho názoru nejlépe schopen reprezentovat a hájit jeho zájmy. Soud ani orgány činné v trestním řízení nejsou totiž oprávněny posuzovat kvalitu obhajoby.

Trestní řád však dává v § 37a možnost předsedovi senátu a v přípravném řízení soudci i bez návrhu, rozhodnout o vyloučení zvoleného obhájce z obhajování. Ovšem k vyloučení advokáta jako zvoleného obhájce se přistupuje jen v závažných případech, je-li ohrožen obecný zájem na řádném výkonu trestního soudnictví. „Právní úprava umožňuje obviněnému i obhájci vyjádřit se k případnému vyloučení obhájce. Usnesení

²² Vantuch, P., K právu obviněného vzdát se obhájce z pohledu nutné obhajoby, Bulletin Advokacie, 2012, č. 11, str. 23.

o vyloučení je možné napadnout stížností s odkladným účinkem a je přezkoumáno vyšším soudem. Tím se vytváří zábrany proti tomu, aby k vyloučení obhájce docházelo jen na základě účelových kritérií, z ryze subjektivních důvodů, a tím by docházelo k ohrožení svobodné volby obhájce.“²³ Důvody vyloučení obhájce jsou stanoveny taxativně v § 37a tr. řádu. První důvod odkazuje na § 35 odst. 2 tr. řádu. Podle § 35 odst. 2 tr. řádu obhájcem nemůže být advokát, proti kterému je nebo bylo vedeno trestní stíhání, a v důsledku toho v řízení, ve kterém by měl vykonávat obhajobu, má postavení obviněného, svědka nebo zúčastněné osoby.

A druhým důvodem podle § 35 odst. 3 tr. řádu je, že v trestním řízení nemůže být obhájcem advokát, který v něm vypovídá jako svědek, podává znalecký posudek nebo je činný jako tlumočník. Přitom nestačí pouhý úmysl orgánu činných v trestním řízení v budoucnu obhájce jako svědka vyslechnout, ani samotné předvolání obhájce jako svědka, pokud nebyl svým klientem zproštěn povinnosti mlčenlivosti dle § 99 odst. 2 tr. řádu.

Třetí důvod vyloučení obhájce z obhajoby je přímo vypsán v § 37a odst. 1 písm. b) a zní: jestliže se obhájce opakovaně nedostaví k úkonům trestního řízení, při nichž je jeho účast nezbytná, ani nezajistí účast svého zástupce, ačkoliv byl řádně a včas o takových úkonech vyrozuměn. „Postup uvedený v § 37 odst. 1 písm. b) tr. řádu je sankcí svého druhu za nezodpovědný přístup obhájce. Opakované nedostavení se znamená, že se obhájce nedostaví k úkonu nejméně dvakrát. Tento důvod se uplatňuje jen v řízení před soudem, protože v přípravném řízení je účast obhájce na vyšetřovacích úkonech jeho právem. Kárná odpovědnost obhájce není vyloučena.“²⁴

Jeden obhájce může v téže věci obhajovat i několik spoluobviněných, ale jen jestli si jejich zájmy neodporují. Právě kolize zájmu spoluobviněných je čtvrtým a posledním důvodem k vyloučení advokáta z obhajování (§ 37a odst. 2 tr. řádu). Nejčastěji se jedná o případy, kdy jeden obviněný usvědčuje druhého. Dalším příkladem může být situace, kdy se obvinění tak rozcházejí ve svých výpovědích, že soud při rozhodování může uvěřit jen jednomu z nich. Kolizí zájmu je i to, že jeden z obviněných hodlá vypovídat a druhý hodlá využít svého práva nevypovídat.

²³ Jelínek, J., Uhlířová, M.: Obhájce v trestním řízení. 1. vydání. Praha: Leges 2011, str. 153.

²⁴ Jelínek, J. a kol.: Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou. 5. vydání. Praha: Leges, 2014, str. 543.

Z výše uvedených důvodů je nezbytné, aby advokát důkladně zvážil přijetí obhajoby více spoluobviněných. Advokát by si měl od každého z obviněných vyžádat podrobné vyjádření, veškeré dostupné důkazy a listiny především usnesení o zahájení trestního stíhání a až na základě jejich prostudování a uvážení všech okolností přijmout obhajobu spoluobviněných. V případě, že shledá důvody kolize, je advokát povinen obhajobu odmítnout podle § 19 AZ. Případné vyloučení z obhajoby z důvodu kolize zájmů mezi spoluobviněnými by vedlo k tomu, že advokát nebude moci zastupovat ani jednoho z obviněných (§ 37a odst. 2 poslední věta tr. řádu).

U zvoleného obhájce je nezbytné, aby se svým zvolením jasně projevil souhlas. Většina advokátů má pro tyto případy připraven předtištěný formulář plné moci, ze kterého je patrný souhlasný projev vůle, jak advokáta s přijetím plné moci, tak klienta s udělením plné moci. Advokát zároveň uzavírá s klientem smlouvu o právním zastupování, kde je přesně stanoven rozsah plné moci, možnost ustanovit substituta pro jednotlivé úkony, dohodnutí odměny advokáta (smluvní či mimosmluvní odměna podle vyhlášky Ministerstva spravedlnosti č. 177/1996 Sb., ve znění pozdějších předpisů, zkráceně advokátního tarifu) a nejen u zastupování v trestních věcech bývá součástí této smlouvy i stručné nastínění situace, která je klientovi kladena za vinu a vylíčení situace z jeho pohledu.

Je třeba rozlišit smlouvu o právní pomoci a plnou moc. Smlouva o právním zastupování zakládá právní vztah mezi advokátem a jeho klientem. Taková smlouva může být uzavřena i ústně, ale zpravidla bývá uzavírána písemně. Je vhodné doporučit písemné uzavření smlouvy k předejití případných neshod o obsahu smlouvy mezi advokátem a jeho klientem. Smlouva není určena pro prokazování právního vztahu mezi klientem a advokátem, je určena pouze těmto dvěma a není tudíž zakládána do trestního spisu. Naopak plná moc musí být založena do trestního spisu, jedná se totiž o jednostranný právní úkon, v kterém klient dává třetím osobám na vědomí, že jím zvolený advokát je oprávněn ho zastupovat. Ne zřídka se stává, že obviněný si během trestního řízení zvolí jiného obhájce, zmocnění původního obhájce tímto zaniká, ale podle zákona je povinen pokračovat v obhajobě a provádět úkony ve prospěch obviněného do doby, než si obhajobu převezme nově zvolený obhájce. Nově zvolený

obhájce má povinnost založit do trestního spisu plnou moc od obviněného znějící na jeho jméno.

Při náročných případech, nejen právně ale třeba i administrativně (zajištění přítomnosti obhájce u vysokého počtu výslechů, vzdálenost sídla advokáta od místa, kde se jednotlivé úkony trestního řízení provádí atd.) není ojedinělým úkazem obhajoba obviněného vedená několika obhájci tj. pluralita obhájců. Tato je možná pouze v případech, kdy si obhájce volí sám obviněný nebo osoby k zvolení obhájce oprávněné. Pluralitu obhájců upravuje trestní řád v § 37 odst. 3, jestliže si obviněný zvolí dva nebo více obhájců, je povinen zároveň orgánu činném v trestním řízení oznámit, kterého z těchto obhájců zmocnil k přijímání písemností a k vyrozumívání o úkonech trestního řízení. Pokud tak neučiní, určí takového obhájce předseda senátu a v přípravném řízení státní zástupce a své rozhodnutí pak oznámí všem zvoleným obhájcům. Pluralitou obhájců se v literatuře opakovaně zabýval Mandák.²⁵

Pluralitu obhájců odlišujeme od případů substitučního zastoupení, kdy sice v téže věci působí více obhájců, avšak obviněný má stále jen jednoho přímého obhájce (zvoleného nebo ustanoveného), přičemž substitut je činný pouze na žádost přímého obhájce, na místo něho a v mezích jím uděleného pověření.²⁶

Smlouva o poskytování právních služeb zaniká několika možnými způsoby a v důsledku toho nebude nadále zvolený obhájce vykonávat obhajobu, jedná se o tyto případy: odvolání plné moci obviněným (může ji odvolat kdykoliv), výpověď plné moci obhájcem podle § 19 až 20 AZ, dohoda o zrušení plné moci, smrt obviněného, smrt obhájce.

2.5. Ustanovený obhájce

V situacích, kdy obviněný musí mít podle zákona obhájce (případy nutné obhajoby, viz výše v textu) a sám si ho hned nezvolí, určí se mu lhůta ke zvolení

²⁵ Mandák, V.: Obhajoba obviněného více obhájci – některá praktická hlediska, Bulletin Advokacie, 1990, č. 1.

²⁶ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo procesní. 3. vydání. Praha: Leges, 2013, str. 251.

obhájce. V řízení před soudem ji určí předseda senátu a v přípravném řízení soudce podle § 39 první věty tr. řádu. Ne zvolí-li si ve stanovené lhůtě obviněný obhájce a nezvolí-li mu jej v této lhůtě ani osoba k tomu oprávněná, bude mu na dobu, po kterou trvají důvody nutné obhajoby neprodleně ustanoven.

Trestní řád dává zásadně přednost obhájci zvolenému před obhájcem ustanoveným, čím stvrzuje ústavně zaručené právo na svobodnou volbu obhájce (čl. 37 odst. 2, čl. 40 odst. 3 Listiny).

Pro účely ustanovování obhájců vede každý soud abecedně uspořádaný pořadník advokátů majících sídlo v obvodu příslušného soudu. Tito advokáti předem vyjádří svůj souhlas se zařazením do takového pořadníku a jsou-li na základě této skutečnosti později ustanoveni, musí převzít obhajobu obviněného, kterému byli ustaveni. Jak je uvedeno v § 40 tr. řádu, ustanovený obhájce je povinen obhajobu převzít. Jen ze závažných důvodů může být obhájce na žádost obviněného nebo na svou žádost této povinnosti zproštěn. V takové situaci se obviněnému ustaví jiný advokát, který následuje v pořadníku soudu za ním.

Zejména při ustanovování obhájce v přípravném řízení musí soudce vynaložit relativně intenzivní snahu najít konkrétního obhájce, který je schopen okamžitě obhajobu převzít. Nejsou ojedinělé případy, u nichž vznikne problém ustanovit obhájce mimo pracovní dobu anebo ve dnech pracovního klidu či pracovního volna. Někteří obhájci také zvažují, zda převzetím obhajoby v přípravném řízení v palmárně nikoli zajímavé kauze se zbaví možnosti být ustanoveni v kauze jiné, protože při ustanovení obhájcem ztratí své místo v pořadníku advokátů vedených pro účely ustanovení v trestních věcech.²⁷

Trestní řád pamatuje i na situace, kdy je obviněný zprvu stíhán pro více skutků, a to pro každý z nich v samostatném řízení, a minimálně ve dvou případech mu z důvodu nutné obhajoby byl ustaven jiný obhájce, přičemž později dojde ke spojení věcí ke společnému projednávání. Tehdy soud zruší ustanovení obhájců, kteří byli ustanoveni později. Došlo-li k ustanovení obhájců současně, zruší soud ustanovení obhájců, kteří byli ustanoveni v řízení o méně závažném trestném činu (§ 39 odst. 4 tr. řádu).

²⁷ Jelínek, J., Uhlířová, M.: Obhájce v trestním řízení. 1. vydání. Praha: Leges 2011, str. 173.

Podle § 40 tr. řádu je ustanovený obhájce povinen obhajobu převzít. Z důležitých důvodů může však být obhájce na svou žádost nebo na žádost obviněného povinnosti obhajování zproštěn a místo něho ustanoven obhájce jiný. Povinnosti obhajování zprostí v řízení před soudem předseda senátu a v přípravném řízení soudce. Trestní řád nestanoví, co může být tímto důležitým důvodem, ale v praxi se často žádosti o zproštění povinnosti obhajování opírají o § 20 odst. 2 AZ. Jedná se o případy, kdy dojde k narušení nezbytné důvěry mezi advokátem a klientem a případům, kdy klient neposkytuje advokátovi potřebnou součinnost. Například klient uděluje advokátovi pokyny, i přes jeho poučení, které nemohou být splněny, neboť by došlo k porušení právních předpisů atd.

Za důležitý důvod, který by v praxi odůvodňoval zproštění ustanoveného obhájce výkonu obhajoby, se nepovažuje pracovní vytížení v souvislosti s jinými právními službami, případně přednášková nebo publikační činnost advokáta. Také okolnost, že klient neposkytuje dostatečnou součinnost, nelze uznat jako důležitý důvod pro ukončení obhajoby ustanoveným obhájcem, protože v případě nutné obhajoby je obhájce povinen vykonávat obhajobu bez ohledu na stanovisko a chování obviněného právě proto, že jde o nutnou obhajobu, při které obviněný obhájce mít musí, i kdyby si ho snad nepřál. K vzdání se práva na nutnou obhajobu viz výše v textu.²⁸

Povinnost odmítnout obhajobu obviněného má advokát v případech uvedených v § 19 AZ, a to i po dodatečném zjištění těchto okolností:

- a) v téže věci nebo ve věci související již poskytl právní služby jinému, jehož zájmy jsou v rozporu se zájmy toho, kdo o poskytnutí právních služeb žádá;
- b) osobě, jejíž zájmy jsou v rozporu se zájmy toho, kdo o právní služby žádá, poskytl již v téže věci nebo věci související právní služby advokát, s nímž vykonává advokacii společně ve sdružení nebo jako jeho zaměstnanec či zaměstnavatel;
- c) má informace o jiném klientovi nebo bývalém klientovi a ta by mohla toho, kdo žádá o poskytnutí právních služeb neoprávněně zvýhodnit;
- d) projednání věci se zúčastnil advokát, případně jemu osoba blízká;
- e) zájmy toho, kdo žádá o poskytnutí právních služeb, jsou v rozporu se zájmy advokáta nebo osoby jemu blízké.

²⁸ Jelínek, J., Uhlířová, M.: Obhájce v trestním řízení. 1. vydání. Praha: Leges 2011, str. 179.

Stejně jako u obhájce zvoleného, dává trestní řád v § 40a s odkazem na § 37a předsedovi senátu a v přípravném řízení soudci možnost i bez návrhu rozhodnout o zproštění ustanoveného obhájce povinnosti obhajování. Před takovým rozhodnutím je dána obviněnému i obhájci možnost se k věci vyjádřit. A proti rozhodnutí o zproštění povinnosti obhajování je vždy přípustná stížnost s odkladným účinkem. Soud má povinnost zprostit obhájce obhajoby, když:

- a) byl ustanoven k obhajování advokát, proti kterému je nebo bylo vedeno trestní stíhání, a v důsledku toho v řízení, ve kterém by měl tento advokát vykonávat obhajobu, má postavení obviněného, svědka nebo zúčastněné osoby (§37a odst. 1 písm. a) tr. řádu);
- b) advokát, který byl ustanoven obhájcem, vypovídá v řízení jako svědek, podává znalecký posudek nebo je činný jako tlumočník (§37a odst. 1 písm. a) tr. řádu);
- c) obhájce se opakovaně nedostaví k úkonům trestního řízení, při nichž je jeho účast nezbytná, ani nezajistí účast svého zástupce, ačkoli byl řádně a včas o takových úkonech vyrozuměn (§37a odst. 1 písm. b) tr. řádu);
- d) advokát vykonává obhajobu dvou nebo více spoluobviněných, jejichž zájmy si v trestním řízení odporují (§37a odst. 2 tr. řádu).

2.6. Obhájce ustanovený Českou advokátní komorou

Přestože trestní řád zná pouze obhajobu na základě plné moci tj. zvoleným obhájcem a obhajobu obhájce ustanoveným soudem tj. ustanoveným obhájcem, existuje ještě jeden zvláštní případ obhajoby, jedná se o obhajobu obhájcem určeným Českou advokátní komorou podle ustanovení § 18 odst. 2 ZA.

Tato možnost obhajoby dopadá na případy, kdy obviněný nesplňuje podmínky stanovené trestním řádem pro ustanovení obhájce, tedy se nejedná o nutnou obhajobu, kdy nezvolí si obhájce sám nebo mu jej nezvolí osoba k tomu oprávněná, bude mu z úřední povinnosti obhájce ustanoven soudem, a nemůže se ani domoci poskytnutí právních služeb podle zákona o advokacii (třeba tím, že žádný z jím oslovených

advokátů nemůže věc převzít), má tento obviněný právo obrátit se na Českou advokátní komoru s návrhem, aby mu byl obhájce určen.²⁹

Při splnění podmínek uvedených v § 18 odst. 2 AZ, včetně včasného návrhu žadatele o určení obhájce, mu Česká advokátní komora obhájce určí. V téže věci však může být žadateli určen advokát pouze jednou. Toto ustanovení zabraňuje tomu, aby žadatel opakovaně měnil obhájce. Výjimkou je případ, kdy určený advokát odmítne poskytnout právní služby v souladu § 19 AZ. Poté by byl žadateli určen advokát jiný.

V rozhodnutí o určení advokáta Česká advokátní komora vymezí věc, v níž je advokát povinen právní služby poskytnout, jakož i rozsah těchto služeb. Je možné určit i další podmínky poskytování právních služeb, včetně povinnosti poskytnout právní pomoc bezplatně nebo za sníženou odměnu, pokud to odůvodňují příjmové a majetkové poměry žadatele. Příjmové a majetkové poměry žadatel dokládá spolu s návrhem na určení advokáta.

Samotné určení advokáta Českou advokátní komorou nezakládá právní vztah mezi obviněným a určeným obhájcem. Je povinností advokáta uzavřít s obviněným smlouvu o poskytování právních služeb a rovněž získat od obviněného plnou moc pro zastupování před příslušnými orgány činnými v trestním řízení. Až od této chvíle je podle ustanovení § 16 AZ advokát povinen chránit a prosazovat práva a oprávněné zájmy klienta a řídit se jeho pokyny.

Pokyny však není vázán, jsou-li v rozporu s právními nebo stavovskými předpisy. O tom musí být klient přiměřeně advokátem poučen. Zároveň není advokát povinen žadateli právní službu poskytnout, jde-li o zjevně bezdůvodné uplatňování nebo bránění práva. Jedná se zejména o případy, kdy je z povahy věci zcela zřejmé, že žadatel bude neúspěšný. V těchto případech advokát žadateli minimálně poskytne právní službu spočívající v poskytnutí porady, při které mu podrobně a srozumitelně sdělí důvody, z nichž vyplývá bezdůvodnost uplatňování či bránění práva.³⁰ Zároveň o těchto důvodech informuje jak klienta, tak Českou advokátní komoru písemnou formou.

²⁹ Jelínek, J., Uhlířová, M.: *Obhájce v trestním řízení*. 1. vydání. Praha: Leges 2011, str. 188.

³⁰ Jelínek, J., Uhlířová, M.: *Obhájce v trestním řízení*. 1. vydání. Praha: Leges 2011, str. 191.

Jak jsem již uvedla, právní vztah mezi určeným advokátem a klientem zakládá smlouva o poskytování právních služeb a plná moc. Přestane-li mít obviněný zájem, aby ho obhájce dále obhajoval, stačí, aby odvolal plnou moc. Nastanou-li však důvody pro výpověď ze strany obhájce, je nutné, aby advokát požádal o zrušení ustanovení Českou advokátní komoru.

3. Obhajoba v přípravném řízení

3.1. Přípravné řízení

Přestože moje pozornost v této práci je primárně zaměřena na účast obhájce v přípravném řízení, není možné alespoň stručně nenastínit povahu a roli přípravného řízení v rámci celého trestního řízení. Přípravné řízení je stadiem trestního řízení jako takového. Trestní řízení je zákonem upravený postup orgánů činných v trestním řízení, popř. i jiných osob zúčastněných na trestním řízení, jehož úkolem je náležitě zjistit, zda byl trestný čin spáchán, a je-li tomu tak, zjistit jeho pachatele a uložit mu podle zákona trest nebo ochranné opatření, učiněné rozhodnutí vykonat, popř. jeho výkon zařídit, dále působit k upevnění zákonitosti, k předcházení a zamezování trestné činnosti a zároveň k výchově občanů.³¹

Účelem trestního řízení není jen objasnit trestný čin a jeho pachatele potrestat, ale jedná se i o ochranu zájmů společnosti, práv a oprávněných zájmů fyzických a právnických osob a dodržování zákonů. Jde o preventivní činnost, jež má vést ke snižování kriminality, zajištění práva obviněného na obhajobu a dodržení procesních záruk spravedlivého procesu. Právo na spravedlivý proces úzce souvisí s ustanovením čl. 36 odst. 1 Listiny: „Každý se může domáhat stanoveným postupem svého práva u nezávislého a nestranného soudu a ve stanovených případech u jiného orgánu.“

Prvním stadiem trestního řízení je přípravné řízení a § 12 odst. 10 tr. řádu definuje přípravné řízení takto: „Přípravným řízením je úsek trestního řízení od sepsání záznamu o zahájení úkonů trestního řízení nebo provedení neodkladných a neopakovatelných úkonů, které mu bezprostředně předcházejí, a nebyly – li tyto úkony provedeny, od zahájení trestního stíhání do podání obžaloby, návrhu na schválení dohody o vině a trestu, postoupení věci jinému orgánu, zastavení trestního stíhání, nebo do rozhodnutí či vzniku jiné skutečnosti, jež mají účinky zastavení trestního stíhání před podáním obžaloby, anebo do jiného rozhodnutí ukončujícího přípravné řízení, zahrnující objasňování a prověřování skutečností nasvědčujících tomu, že byl spáchán

³¹ Císařová D., Fenyk J. a kolektiv, Trestní právo procesní, Linde Praha, Praha, 2004, str. 14.

trestný čin, a vyšetřování.“ Z tohoto paragrafu vyplývá rozdělení přípravného řízení na dvě stadia, a to na stadium prověřování a vyšetřování.

Prověřování je nejméně formální částí trestního řízení. Důvodem pro poskytnutí „větší volnosti“ orgánům činným v trestním řízení je několik, hlavně jde o urychlení celého procesu, kdy celospolečenský zájem na rychlém vyřešení trestní věci je vyjádřen v § 2 odst. 4 tr. řádu. A také podle § 157 odst. 1 tr. řádu platí, že státní zástupce a policejní orgán jsou povinni organizovat svou činnost tak, aby účinně přispívali k včasnosti a důvodnosti trestního stíhání.

Jakmile policejní orgán zjistí na základě svých poznatků, trestního oznámení nebo i podnětů jiných osob a orgánů, skutečnosti nasvědčující tomu, že byl spáchán trestný čin, neprodleně sepíše úřední záznam, ve kterém tyto okolnosti uvede, včetně způsobu, jakým se o nich dověděl, a pro které řízení zahajuje (§ 158 odst. 1 tr. řádu). Opis tohoto záznamu zašle policejní orgán do 48 hodin od zahájení trestního řízení státnímu zástupci, tato povinnost je uvedena § 158 odst. 3 tr. řádu. V okamžiku, kdy policejní orgán musí provést neodkladné a neopakovatelné úkony, takový záznam sepíše až po provedení těchto úkonů.

Fáze vyšetřování začíná na základě rozhodnutí policejního orgánu a to po skončení prověřování, kdy prověřováním zjištěné skutečnosti nasvědčují, že byl spáchán trestný čin a je-li odůvodněný závěr, že tento čin spáchala určitá osoba. Tedy v rámci přípravného řízení po skončení fáze prověřování, policejní orgán zahájí trestní stíhání (§ 160 odst. 1 tr. řádu), náležitosti usnesení o zahájení trestního stíhání jsou upraveny v ustanoveních § 134 odst. 1, 2 tr. řádu. Usnesení o zahájení trestního stíhání musí obsahovat popis skutku, ze kterého je tato osoba obviněna, aby nemohl být zaměněn s jiným, zákonné označení trestného činu, který je v tomto skutku spatřován, usnesení musí zároveň obsahovat odůvodnění.³² Opis tohoto usnesení je třeba

³² Více k přesnému definování skutku, ze kterého je osoba obviněna, v článku JUDr. V. Ježka v Bulletinu Advokacie č. 4 z roku 2008. „Dalším významným bodem je zákonný příkaz, že „výrok usnesení o zahájení trestního stíhání musí obsahovat popis skutku, ze kterého je tato osoba obviněna“. Nelze ani dostatečně zdůraznit význam tohoto ustanovení; popis skutku v tomto usnesení totiž vymezuje závazně předmět trestního řízení. Úkony trestního řízení mohou být prováděny pouze v rámci, který je vytyčen skutkem popsáním v usnesení o zahájení trestního stíhání.“

obviněnému doručit nejpozději na počátku prvního výslechu a do 48 hodin státnímu zástupci a obhájci. Účinky zahájení trestního stíhání nenastávají vyhotovením usnesení o zahájení trestního stíhání, ale až jeho doručením obviněnému, a to do vlastních rukou.

Po významné novele trestního řádu provedené zák. č. 265/ 2001 Sb. byla nebo spíš měla být přenesena většina dokazování do hlavního líčení a v rámci přípravného řízení mají být činěny zejména úkony neodkladné a neopakovatelné. Ostatní důkazy se mají především vyhledat a zajistit pro účely provedení ve fázi před soudem. Tato novela měla posílit význam hlavního líčení a zároveň trochu odlehčit policejním orgánům, ovšem situace se příliš nezměnila a rozsah dokazování prováděný v přípravném řízení je stále značný.

Policejní orgán je povinen skončit vyšetřování u věci patřící do příslušnosti samosoudce do dvou měsíců a do tří měsíců, jde-li o věc patřící do příslušnosti okresního soudu. V případě, že koná řízení v prvním stupni krajský soud, je lhůta pro skončení vyšetřování šest měsíců. Ve všech třech případech, není-li vyšetřování ve lhůtách skončeno, policejní orgán písemně státnímu zástupci zdůvodní proč tomu tak není a jaké úkony je ještě třeba učinit. Státní zástupce může zkorigovat počet i rozsah naplánovaných úkonů, zároveň může poskytnout odlišnou lhůtu, po kterou bude vyšetřování pokračovat. Státní zástupce je povinen v těchto případech dozorovat trestní stíhání a jednou měsíčně provést prověrku věci, o které sepíše záznam (§ 167 odst. 3 tr. řádu) „Podle § 2 odst. 4 tr. řádu musí orgány činné v trestním řízení projednávat trestní věci co nejrychleji. Z uvedeného v obecné rovině vyplývá požadavek projednávat trestní věci v časově únosných mezích bez zbytečných průtahů. Pro policejní orgán je tento požadavek zvláště zdůrazněn v § 157 odst. 1 tr. řádu a § 164 odst. 2 tr. řádu. K rychlosti řízení má přispět i § 167 nově formulován v roce 2001, který stanoví pořádkové lhůty pro skončení přípravného řízení a zavádí v neskončených věcech povinnost státního zástupce vykonávat zvláštní dozor.“³³

S povinností policejního orgánu skončit vyšetřování ve lhůtách k tomu určeným, úzce souvisí problematika nepřiměřené délky trestního řízení. Ve smyslu čl. 6. odst. 1 věta první Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod má každý právo na to,

³³ Jelínek J. a kol., Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou. 5. vydání. Praha: Leges, 2014, str. 727.

aby jeho záležitost byla spravedlivě a v přiměřené lhůtě projednána nezávislým a nestranným soudem zřízeným zákonem, který rozhodne o jeho občanských právech či závazcích nebo o oprávněnosti jakéhokoliv trestního obvinění proti němu. Ve smyslu čl. 6 odst. 1 této Evropské úmluvy, která je součástí našeho právního řádu, má každý právo na to, aby jeho věc byla v přiměřené lhůtě projednána nezávislým soudem. Pokud je trestní stíhání vedeno v rozporu s tímto předpisem evropského práva, musí být ve smyslu ustanovení § 11 odst. 1 písm. j) tr. řádu zastaveno.

S případy, kdy bylo vedeno trestní řízení nepřiměřeně dlouhou dobu, či orgány činné v trestním řízení nepostupovaly podle zákona, je spojen institut náhrady škody. „Právní základ nároku jednotlivce na náhradu škody v případě trestního stíhání, které je skončeno zproštěním obžaloby, je třeba hledat nejen v ustanovení čl. 36 odst. 3 Listiny základních práv a svobod, ale v obecné rovině především v čl. 1 odst. 1 Ústavy ČR, tedy v principech materiálního právního státu. Má-li stát být skutečně považován za materiální právní stát, musí nést objektivní odpovědnost za jednání svých orgánů či za jednání, kterým státní orgány nebo orgány veřejné moci přímo zasahují do základních práv jednotlivce. Při důsledném respektování presumpce nevinny představuje každé trestní řízení významný zásah do soukromého a osobního života trestně stíhaného a negativně se dotýká jeho cti a dobré pověsti. Takový zásah je o to intenzivnější, prokáže-li se následně, že se skutek, z něhož byl jednatel obviněn a obžalován, nestal, případně nebyl trestným činem.“³⁴

3.2. Jednotlivá práva a povinnosti obhájce v přípravném řízení

3.2.1. Právo obhájce podávat za obviněného návrhy, žádosti a opravné prostředky

Obhájce je oprávněn již v přípravném řízení činit za obviněného návrhy, podávat za něj opravné prostředky, nahlížet do spisu, a účastnit se vyšetřovacích úkonů (§ 41 odst. 2 věta první tr. řádu). Jedná se zejména o návrhy na provedení důkazů (více v kapitole 3.2.5. Právo obhájce vyhledávat, předkládat a navrhopvat důkazy), dále návrhy na způsob rozhodnutí (návrh na postoupení věci, návrh na přerušení řízení atd.), v neposlední řadě návrhy a žádosti týkající se způsobu řízení (např. žádost o přezkoumání

³⁴ Rozhodnutí Ústavního soudu, ze dne 10. března 2011, čj. IV. ÚS 3193/10

postupu policejního orgánu, žádost o navrácení lhůty nebo žádost o propuštění z vazby atd.)

Dalším právem obhájce uvedeným v ustanovení § 41 odst. 2 tr. řádu je právo obhájce podávat za obviněného opravné prostředky. Obhájce podává opravné prostředky jménem obviněného, nikoli svým vlastním. Opravné prostředky podává obhájce výhradně ve prospěch obviněného tak, aby v již v přípravném řízení byly řádně a včas objasněny skutečnosti, které obviněného viny zbavují nebo jeho vinu zmírňují. Jediným řádným opravným prostředkem, který v přípravném řízení může obhájce za obviněného podat je stížnost. Jakékoli usnesení policejního orgánu lze napadnout stížností, usnesení soudu nebo státního zástupce lze napadnout stížností pouze v případech stanovených zákonem a jestliže rozhodují v prvním stupni (§ 141 odst. 2 tr. řádu). Stížnost je třeba podat u orgánu proti jehož usnesení směřuje, lhůta k podání stížnosti činí 3 dny od oznámení usnesení. Oznamuje-li se usnesení jak obviněnému, tak i jeho zákonnému zástupci nebo obhájci, běží lhůta pro podání stížnosti od toho oznámení, které bylo provedeno nejpozději (§ 143 odst. 1 tr. řádu). Obviněný se může práva podat stížnost výslovně vzdát. Pokud byla stížnost podána za obviněného jeho obhájcem, může být vzata zpět jen s výslovným souhlasem obviněného (§ 144 odst. 3). V přípravném řízení se jedná zejména o stížnost proti usnesení o zahájení trestního stíhání a stížnost proti usnesení o vzetí do vazby.

3.2.2. Právo obhájce nahlížet do spisu

Obhájce je oprávněn nahlížet do spisu, dělat si z něj výpisky a poznámky a na své náklady pořizovat kopie spisu či jejich částí. V § 65 tr. řádu se toto právo nepřiznává pouze obhájci, ale i samotnému obviněnému, poškozenému a zúčastněné osobě. Toto právo může být pouze v přípravném řízení státním zástupcem či policejním orgánem odepřeno jen ze závažných důvodů. Na žádost osoby, jíž se odepření nahlédnutí týká, může státní zástupce, jestliže to byl policejní orgán, kdo nahlížení odepřel, přezkoumat závažnost těchto důvodů. Poté, co byli obhájce a obviněný upozorněni na možnost prostudovat spis, jim toto právo již nelze odepřít. Na možnost

prostudovat spis upozorní orgán činný v trestním řízení obviněného a obhájce nejméně tři dny předem.

Závažným důvodem, pro který státní zástupce nebo policejní orgán odepře nahlížení do spisu, musí být konkrétní možnost ohrožení nebo zmaření výsledků přípravného řízení, zejména by mohla být narušena objektivnost důkazů. Možnost odepření nahlížení do vyšetřovacího spisu je významně omezena, jde-li o rozhodování o vazbě v přípravném řízení, neboť je potřeba obviněnému poskytnout procesní záruky, které jemu a jeho obhájci umožní předložit argumenty proti ponechání ve vazbě a vyvracet důvody pro vzetí do vazby.

Právo obviněného nahlížet do spisu je jednou ze složek jeho práva na obhajobu, zaručovaného čl. 40 odst. 3 Listiny, a právě proto je omezení tohoto práva, i když je zákonem připuštěno, vždy náležitě zdůvodnit. Jinak by totiž omezení uvedeného práva zůstalo bez možnosti je přezkoumat. Za závažné důvody podle § 65 odst. 2 nelze považovat zcela obecný poukaz na možnost maření výsledků vyšetřování a již vůbec ne za situace, kdy se obviněný nachází ve vazbě, navíc ve vazbě koluzní.³⁵ K tomu aby byla obviněnému zaručena možnost k přípravě jeho obhajoby, je nezbytné, aby jemu a jeho obhájci byly předloženy všechny podklady, všechny listiny, ale i záznamy telefonních odposlechů nebo doličné předměty, prostě vše co slouží jako podklad pro vypracování obžaloby. Materiály, na které se toto právo nevztahuje, jsou zejména vnitřní pomůcky a pracovní materiály policejních orgánů, mezi tyto spadají i písemná zdůvodnění policejního orgánu, proč nebylo v zákonné lhůtě vyšetřování skončeno, výčty úkonů, které je ještě třeba provést atd. Dále jsou z nahlížení vyloučeny osobní údaje utajovaného svědka (§ 55 odst. 2 tr. řádu). A stejně tak i pokyny státního zástupce směrem k policejním orgánům.

Nahlížení do spisu se zásadně koná v prostorech k tomu určených příslušným orgánem činným v trestním řízení a zásadně za jeho přítomnosti. Zpravidla to bývají kanceláře příslušných orgánů činných v trestním řízení.

Požizování kopií ze spisu, neděje-li se pomocí fotoaparátu, je zpoplatněno. Náklady na pořizování kopií hradí osoba, která je požaduje a ihned je v hotovosti uhradí

³⁵ Nález Ústavního soudu IV. ÚS 472/2000 Usn.

podle platného ceníku. K problematice zpoplatnění a rozdílu mezi poplatkem a nákladem pořízení kopie více v článku Mandáka uveřejněném v Bulletinu Advokacie pod názvem: Výše nákladů za pořízení kopie nebo průpisu protokolu pro obhájce v trestním řízení: „Náklady na takové kopie, resp. opisy je povinen podle výše cit. předpisů hradit ten, kdo si je vyžádal. Přitom trestní řád ve všech citovaných případech hovoří o nákladech, nikoliv o poplatcích. Nákladem je třeba rozumět skutečný náklad, který je třeba vynaložit, zatímco pokud jde o poplatky, zde platí jiný princip. Poplatek nepředstavuje skutečný náklad spojený s úkonem, ale je vždy vyšší, často i mnohonásobně.“³⁶ Není-li technicky možné zařídit opatření kopií ze spisu, například pro poruchu kopírovacího přístroje, rozsáhlost požadovaných materiálů atd., nebývá v praxi problémem se dohodnout s příslušným orgánem činným v trestním řízení na rozfocení potřebných materiálů v době, kdy to bude technicky proveditelné a jejich následném vyzvednutí.

O nahlížení do spisu se vždy pořídí záznam, v kterém se uvede den a doba nahlížení, uvedou se i příslušné stránky, které byly kopírovány či ofocovány, na konec takového záznamu připojí všechny osoby, jež se ho účastnily své podpisy. Tento záznam se poté do spisu také založí.

Jestliže policejní orgán uzná vyšetřování za skončené, ale nehodlá podat obžalobu, ale má v úmyslu podmíněně zastavit trestní stíhání, přerušit trestní stíhání nebo postoupit věc správnímu orgánu k projednání, nebude obviněného ani obhájce o možnosti prostudování spisu informovat.

3.2.3. Právo obhájce účastnit se vyšetřovacích úkonů

Obhájce je již od zahájení trestního stíhání oprávněn účastnit se vyšetřovacích úkonů, jejichž výsledek může být použit jako důkaz v řízení před soudem, ledaže nelze provedení úkonů odložit a včasné vyrozumění o jejich konání zajistit. Tato výjimka se týká zejména úkonů neodkladných a neopakovatelných. Těmito úkony se rozumí ty, kterým hrozí nebezpečí zmaření, zničení nebo ztráty samotného důkazu (např. ohledání

³⁶ Mandák, V.: Výše nákladů za pořízení kopie nebo průpisu protokolu pro obhájce v trestním řízení. Bulletin Advokacie, 1998, č. 6-7, str. 53.

věci a místa činu, obstarávání potřebných podkladů, spisů a jiných písemných materiálů, pořizování zvukových a obrazových záznamů osob atd.). Není proto možno jejich provedení odložit až na dobu po zahájení trestního stíhání. Takovýto úkon již nebude možno před soudem provést. Z tohoto důvodu je nutné v protokolu k tomuto úkonu uvést, proč byl za neodkladný či neopakovatelný považován. Sepsáním protokolu o provedení neodkladného či neopakovatelného úkonu formálně začíná přípravné řízení.

„Vzhledem k tomu, že účast obhájce u vyšetřovacích úkonů je jeho procesním nárokem, může se rozhodnout, kterých úkonů se zúčastní a kterých ne.“³⁷ Oznámí-li obhájce policejnímu orgánu, jenž vede vyšetřování, že se chce zúčastnit úkonů uvedených v § 165 odst. 2 tr. řádu, je pak policejní orgán povinen ho o těchto úkonech včas informovat. Ve sdělení uvede druh, dobu a místo konání úkonu a údaje, které povedou k dostatečné identifikaci osoby, spočívá-li vyšetřovací úkon ve výslechu svědka. Výjimkou by byla situace, kdy svědkova totožnost má být utajena z důvodů uvedených v § 55 odst. 2 tr. řádu, tedy v případech, kdy zjištěné okolnosti nasvědčují tomu, že svědku nebo osobě jemu blízké hrozí v souvislosti s podáním svědeckví újma na zdraví nebo jiné vážné nebezpečí. Pak bude jeho totožnost utajena i obhájci obviněného.

Právo účasti obhajoby při provádění úkonů přípravného řízení se omezuje na procesně důležité úkony, jejichž výsledek může být použit jako důkaz před soudem, tj. zejména na výslech obviněného, svědků, znalců, provádění konfrontace, rekognice, vyšetřovacího pokusu, rekonstrukce a prověrky na místě. Účast obhájce u vyšetřovacích úkonů je důležitá z několika důvodů, předně jeho přítomnost objektivizuje provedení důkazů, který je cílem tohoto úkonu. Dále osobní přítomnost obhájce zrovnoprávňuje stranu obhajoby. Je-li obhájce osobně přítomen může aktivně zasáhnout do vyšetřovacího úkonu, například vyslychaným klást otázky, ovšem až poté, co vyslychající orgán výslech skončí a udělí mu slovo (§165 odst. 2 tr. řádu). Osobní účast na vyšetřovacím úkonu dává obhájci možnost bezprostředně poznat a hodnotit relevanci, pravdivost a věrohodnost prováděných důkazů, které mají být použity proti obžalovanému po podání obžaloby, což má význam z hlediska přípravy taktiky obhajoby v dalším stádiu trestního řízení.³⁸

³⁷ Jelínek, J. a kolektiv: Trestní právo procesní 3. vydání, Praha: Leges Praha 2013, str. 243.

³⁸ Jelínek, J., Uhlířová, M.: Obhájce v trestním řízení. 1. vydání. Praha: Leges 2011, str. 234.

Výslech obviněného je zajisté jedním z nejdůležitějších úkonů prováděných v rámci přípravného řízení. Předmětem trestního řízení je jednání obviněného, a proto může jen on o něm podat nejpravdivější údaje, včetně pohnutek a motivů. Jak jsem uvedla, obviněný má právo vypovídat, ale v žádném případě nesmí být nikým nucen k výpovědi. Obhájce může poradit obviněnému, aby využil svého práva nevypovídat buď vůbec nebo jen v určité fázi řízení, či aby vypovídal jen částečně apod. Takovou radu může obhájce obviněnému dát i v průběhu procesních úkonů, s jednou výjimkou: podle § 33 odst. 1 tr. řádu se obviněný nemůže v průběhu svého výslechu s obhájcem radit o tom, jak odpovědět na již položenou otázku. V literatuře k tomu Mandák uvádí: „Domnívám se však, že výkladem tohoto ustanovení nelze dojít k závěru, že zahrnuje zákaz i při již položené otázce poradit obviněnému, aby na ni vůbec neodpověděl, protože zákaz platí ohledně rady *jak odpovědět*, nikoliv *zda vůbec* odpovědět.“³⁹

Zájem obviněného na výsledku řízení je zřejmý, trestní řízení se ho přímo dotýká a může pro něj mít i závažné důsledky (např. výkon trestu odnětí svobody). Takový zájem u jiných vyslychaných osob, u znalců, ostatních svědků nelze očekávat. Ale to, že je někdo v postavení obviněného a tedy vystaven možnosti postihu neznamena, že orgány činné v trestním řízení budou projevovat naprostou nedůvěru k jeho výpovědi, neboť očekávají, že obviněný na svou obhajobu a pro případné zmírnění viny, bude uvádět nepravdivé údaje. Na druhou stranu v případě doznání obviněného není možné naprosté přijetí takového doznání. I po doznání obviněného musí orgány činné v trestním řízení přezkoumat všechny okolnosti případu.

Dle § 165 odst. 3 tr. řádu je policejní orgán povinen obhájci sdělit místo a čas konání vyšetřovacího úkonu pouze v případě, že obhájce uvede, že se chce vyšetřovacích úkonů účastnit. Nejčastěji žádají obhájci o vyzumívání o všech vyšetřovacích úkonech, kterých se jako obhájci mohou zúčastnit. Tento postup lze jen doporučit a při prvním písemném kontaktu obhájce s policejním orgánem tento požádat o vyzumívání o všech vyšetřovacích úkonech, kterých se může obhájce účastnit. Je potom pouze věcí taktiky obhajoby nebo domluvy s obviněným, kterých vyšetřovacích úkonů se obhájce osobně zúčastní. Nejvyšší soud se k účasti obhájce při vyšetřovacích úkonech vyjádřil tak, že účast obhájce u vyšetřovacích úkonů je podle § 41 odst. 2 i § 165 odst. 1 tr. řádu jeho oprávněním a nikoli povinností, přičemž trestní řád neumožňuje

³⁹ Mandák, V., Meze trestní obhajoby – nástin základních otázek, Bulletin Advokacie, 2003, č. 10, str. 37.

orgánům činným v trestním řízení domáhat se účasti obhájce na úkonech přípravného řízení a nestanoví ani možnost sankce či možnost zabezpečení účasti obhájce v přípravném řízení jinými prostředky.⁴⁰ Přitom nezáleží na způsobu podání informace o takovém úkonu, policejní orgán může druh, místo i čas konání oznámit obhájci osobně, písemně i telefonicky. Podmínkou je, aby měl obhájce dostatek času na přípravu, poradu s klientem, eventuálně zajištění náhrady za svou osobu. Zároveň je-li v přípravném řízení doplňováno vyšetřování výslechem svědka, aniž byl obhájce předem uvědoměn o době výslechu, ačkoliv požádal policejní orgán o účast na vyšetřovacích úkonech, jedná se o porušení práva obviněného na obhajobu a tato vada může být důvodem pro postup podle § 188 odst. 1 písm. e) tr. řádu, jestliže jsou jí postiženy úkony, které jsou pro rozhodnutí soudu významné a obviněný trvá na jejich opakování za účasti obhájce.

Obhájce při vyšetřovacích úkonech může jak obviněnému, tak i jiným vyslychaným osobám klást otázky, ale až poté, co mu bude uděleno slovo. Kdykoli během provádění těchto úkonů může vznášet námitky proti způsobu jeho provádění. V přípravném řízení má obhájce vlastně širší rozsah práv než obviněný, kdy podle § 165 odst. 2 tr. řádu, je oprávněn být přítomen při vyšetřovacích úkonech, jejichž výsledek může posloužit jako důkaz v řízení před soudem. Kdežto obviněný může, na základě uvážení a povolení orgánů činných v trestním řízení, být připuštěn k takovému úkonu. Tak se postupuje zejména, v případech, kdy obviněný nemá zvoleného obhájce.

Obhájce je oprávněn po celou dobu trestního řízení předem požadovat kopie protokolů ke každému z úkonů trestního řízení a orgány činné v trestním řízení jsou povinny mu tyto kopie zajistit (§ 41 odst. 6 tr. řádu).

Možnost obhájce účastnit se vyšetřovacích úkonů v standardním přípravném řízení byla novelou trestního řádu provedenou zákonem č. 265/2001 Sb. významně omezena. Neboť obhájci nepřiznává právo účastnit se podání vysvětlení, které po výše zmíněné novelizaci ve významném počtu případů nahradilo výslech svědků. Jedná se o případy, kdy bylo vysvětlení podáno již před zahájením trestního stíhání. Ani po zahájení trestního stíhání nebude mít policejní orgán povinnost o tomto úkonu obhájce uvědomit. Podání vysvětlení totiž patří podle dikce § 158 odst. 3 tr. řádu mezi úkony

⁴⁰ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky, ze dne 7. 3. 2000, sp.zn.: 4 Tz 18/2000.

neopakovatelné a neodkladné, z čehož vyplývá, že obhájce vlastně po celou dobu vyšetřování není zván k podávání vysvětlení osob, jimž je něco známo o trestném činu, jeho pachateli atd. Není mu tedy umožněno pokládat otázky, které policejní orgán nepoložil, nemá možnost sledovat, zda-li je postup policejních orgánů při podání vysvětlení postupuje nestranně a zda-li zjišťuje i skutečnosti, které by svědčily v prospěch obviněného, nemůže namítat, že pokládané otázky jsou sugestivní nebo kápiciozní. Přitom je důležité, aby otázky, které jsou obviněnému kladeny, byly jasné a srozumitelné bez předstírání klamavých a nepravdivých skutečností, zároveň v nich nesmí být naznačeno, jak má obviněný odpovědět (§ 92 odst. 3 tr. řádu.) O tom jak, byly některé odpovědi myšleny, jejich plný kontext a význam se kolikrát dozvídá obhájce až před soudem, při výslechu. A to zkracuje jeho možnost přípravy obhajoby a v častých případech to vede i k prodlužování celého trestního řízení, což je nežádoucí nejen pro obviněného, v tuto chvíli již před soudem obžalovaného, ale i pro celý právní systém, jehož zájmem je co nejrychlejší vyřešení věci.

Nejfrekventovanějším úkonem policejních orgánů ve fázi prověřování je právě požadování vysvětlení. O podaném vysvětlení se vyhotovuje záznam. Ovšem v případě, že jde o neodkladný nebo neopakovatelný úkon, provádí se výslech svědka. V této části řízení, tedy před započítáním trestního stíhání, je třeba výslech provést před osobou soudce, toho nejdříve požádá o provedení takového úkonu státní zástupce (§ 158a tr. řádu). Již v této fázi trestního řízení má každý právo na právní pomoc advokáta. Právo osoby, která podává vysvětlení, na právní pomoc advokáta vychází z článku 37 odst. 2 Listiny, který zaručuje každému právo na právní pomoc v řízení před soudy, jinými státními orgány či orgány veřejné správy, a to od počátku řízení. Ovšem advokát, který poskytuje pomoc při podání vysvětlení, není obhájcem, neboť nevykonává obhajobu, a proto se nemůže dožadovat na policejním orgánu práv zakotvených v § 41 tr. řádu, nemůže tedy zasahovat do průběhu podání vysvětlení, nemůže klást otázky osobě, která vysvětlení podává, ani žádat o nahlédnutí do spisu atd. Účast advokáta se při podání vysvětlení omezuje na právní pomoc, tedy může klientovi vysvětlit význam podávaného vysvětlení, jeho důležitost pro další řízení, objasnit klientovi, jak bude podání vysvětlení probíhat atd. Může klientovi, který je podezřelý ze spáchání trestného činu, poradit, aby využil svého práva a nepodával vysvětlení, pokud by mohl svým vysvětlením zapříčinit nebezpečí trestního stíhání sobě nebo osobám blízkým uvedeným v § 100 odst. 2 trestního řádu.

Účast advokáta při podání vysvětlení a jeho oprávnění při něm byla několikrát judikována českými soudy, např. Nejvyšší soud uvádí, že účast advokáta při podání vysvětlení (§ 158 odst. 5, věta první tr. řádu) se omezuje na právní pomoc a jen v tomto rozsahu může advokát při podávání vysvětlení vystupovat. Nejde o činnost, která by byla srovnatelná s účastí obhájce obviněného, a proto advokát nemůže postupovat analogicky podle § 41 tr. řádu, protože zákon výslovně omezuje jeho činnost na poskytnutí právní pomoci. Advokát tedy nemůže do průběhu podání vysvětlení zasahovat např. kladením otázek osobě, která vysvětlení podává, nemůže požadovat účast na jiných úkonech ve věci, kterých se osoba podávající vysvětlení neúčastní. Naproti tomu je např. oprávněn v průběhu podávání vysvětlení uskutečnit poradu s touto osobou, navrhnout provedení důkazů, účastnit se rekognice, při níž má být poznána osoba, které poskytuje právní pomoc.⁴¹

Lze jen doporučit každému, proti komu bylo zahájeno trestní stíhání, aby si zvolil obhájce, nebyl-li mu již ustaven. „Má-li obviněný obhájce, je jím před výsledkem obeznámen o svých právech, jenž má podle § 33 odst. 1 tr. řádu, to mu umožňuje, aby se na výsledk důkladně připravil a přesně si ujasnil, čeho chce při výsledku dosáhnout. Po poradě s obhájcem obviněný vesměs docení důležitost své přípravy na výsledk. Uvědomí si, že jej bude vyslýchat orgán činný v přípravném řízení, který provádí výsledky jako součást své profese, a to na základě důkladné přípravy. Nemá-li obviněný obhájce, je ve výrazně složitější situaci, neboť svá práva ani cíl své obhajoby si nemusí před výsledkem dostatečně ujasnit a dozví se o nich až z poučení od vyslychajícího před prvním výsledkem, což mu může vytvořit řadu problémů.“⁴² Jinak řečeno, lidé začínají u výsledku zmatkovat a bez podkladů, které má připravené vyslychající, si mohou i v jednotlivých odpovědích odporovat, například si přesně nepamatují sled událostí, které se staly před delší dobou atd.

Proti způsobu jakým jsou pokládány otázky policejním orgánem může obhájce obviněného vznést námitky, a to kdykoliv v průběhu výsledku (§ 165 odst. 2 tr. řádu). Tyto námitky musí být policejním orgánem zaneseny do protokolu, ve svém dalším postupu nebo rozhodnutí se musí s těmito námitkami vypořádat. Způsob, jakým se

⁴¹ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky, ze dne 16. 5. 2012, sp. zn.: 5 Tdo 413/2012.

⁴² Vantuch, P.: Výpověď obviněného, jeho vyjádření k obvinění, Bulletin Advokacie, 2004, č. 11, str. 31.

policejní orgán s námitkami vypořádá, může být předmětem případného opravného prostředku nebo jiného návrhu učiněného obviněným.

3.2.4. Účast obhájce při sjednávání dohody o vině a trestu

Novelou trestního řádu, která byla provedena zákonem č. 193/2012 Sb., která nabyla účinnosti 1. 9. 2012, byla do českého trestního práva zavedena možnost vyřídit trestní stíhání formou tzv. dohody o vině a trestu. Dohodu o vině a trestu lze stručně charakterizovat jako postup, při němž obviněný slíbí, že se vzdá práva na projednání své věci před soudem a státní zástupce výměnou slibuje, že obviněného obžaluje z méně závažného trestného činu nebo požádá soud o mírnější trest. Začlenění tohoto institutu od českého trestního práva bylo vedeno zejména snahou o zrychlení a zefektivnění trestního řízení. Cílem institutu dohody o vině a trestu je tedy zejména přispět k dodržování toho prvku práva na spravedlivý proces, který spočívá v právu obviněného na projednání věci v přiměřené lhůtě, tedy podle požadavků čl. 6 odst. 1 evropské Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, čl. 38 odst. 2 Listiny a § 2 odst. 4 tr. řádu.⁴³

V případě trestního stíhání pro dlouhou řadu trestných činů (výjimky jsou uvedeny níže) mohou obviněný, státní zástupce a případně i poškozený v přípravném řízení uzavřít dohodu obsahující popis skutku, o kterém obviněný prohlásí, že jej spáchal, výměru trestu, resp. jiné sankce, a náhradu škody (nemajetkové újmy v penězích, vydání bezdůvodného obohacení), kterou státní zástupce předloží soudu ke schválení. Jestliže soud s dohodou souhlasí, sjednanou dohodu schválí odsuzujícím rozsudkem ve veřejném zasedání. V takovém případě se potom neprokazuje vina obviněného ani se neprovádí dokazování v hlavním líčení. Dohodu lze sjednat pouze v přípravném řízení nikoliv v řízení před soudem.⁴⁴

Jak vyplývá z ustanovení § 175 a odst. 8 tr. řádu, nepřichází v úvahu sjednání dohody o vině a trestu v případech, kdy se řízení vede o zvlášť závažném zločinu a

⁴³ Ščerba, F. a kolektiv: Dohoda o vině a trestu a další prostředky racionalizace trestní justice. Praha: Leges, 2012, str. 21.

⁴⁴ Jelínek, J.: Dohodovací řízení v trestním procesu a otázky související, Bulletin advokacie, 2010, č. 10, str. 19.

vede-li se řízení proti uprchlému. Zároveň ale lze dohodu o vině a trestu sjednat ve všech třech formách přípravného řízení, tedy ve standardním přípravném řízení, v rozšířeném přípravném řízení (§ 175b odst. 1 tr. řádu) i ve zkráceném přípravném řízení (§ 179b odst. 5 tr. řádu), přičemž zkrácené přípravné řízení lze za účelem sjednání dohody o vině a trestu nově prodloužit až o třicet dnů [§179 f odst. 2 písm, a)]. V odborné literatuře je možnost uzavřít dohodu o vině a trestu ve zkráceném přípravném řízení označována za: „zřejmý legislativní omyl, protože jde proti smyslu nového institutu, pokud jím má být urychlení trestního řízení a ulehčení práce orgánů činným v trestním řízení. Navíc zkrácené přípravné řízení a na něj navazující zjednodušené řízení před soudem pracuje s „nespornými skutečnostmi“, které dokazování zjednodušují podle současné právní úpravy – a to bez povinné účasti obhájce, obesílání podezřelého a poškozeného, sjednávání dohody etc.“⁴⁵

Při sjednávání dohody je nutné právní zastoupení obviněného obhájcem. Vzhledem k tomu, že dohoda o vině a trestu koliduje hned s několika základními zásadami trestního řízení (např. zásada materiální pravdy a zásada vyhledávací dle ustanovení § 2 odst. 5 tr. řádu), bude povinná přítomnost obhájce zárukou, že důsledky prohlášení obviněný bude moci předem konzultovat s osobou znalou práva a nebude odkázán jen na své znalosti.⁴⁶ Jedná se o další případ nutné obhajoby [§ 36 odst. 1 písm. d) tr. řádu]. Zastoupení obviněného je obligatorní a obviněný se nemůže nutné obhajoby vzdát, pokud by obviněný uvedl, že nechce obhájce, odmítne tím možnost jednat o dohodě se státním zástupcem. Pokud obviněný chce jednat o dohodě, ale zatím není zastoupen obhájcem, státní zástupce vyčká a nezvolí-li si obviněný obhájce ve stanovené lhůtě sám, musí mu jej soud ustanovit.

Problematickou se jeví situace, kdy obviněný jedná o dohodě o vině a trestu navrhne, ale státní zástupce k jednání nepřistoupí. Pro obviněného není učinění návrhu na sjednání dohody o vině a trestu spojen s žádným procesním postihem pokud k dohodě nedojde. Jestliže se iniciativa obviněného neseťká s pochopením státního zástupce a ten k jednání o dohodě nepřistoupí, k učiněnému prohlášení obviněného se v dalším řízení nepřihlíží (§ 175a odst. 7 tr. řádu). Obviněnému ovšem poté nebude nikdo

⁴⁵ Jelínek, J.: Dohodovací řízení v trestním procesu a otázky související, Bulletin advokacie, 2010, č. 10, str. 21.

⁴⁶ Jelínek, J.: Dohodovací řízení v trestním procesu a otázky související, Bulletin advokacie, 2010, č. 10, str. 20.

věřit, že je nevinen. Takto neuvážený návrh k jednání o dohodě negativně ovlivní budoucí taktiku obhajoby. Z pohledu obviněného by bylo žádoucí, aby byl zastoupen obhájcem již ve chvíli, kdy činí návrh na jednání o dohodě. Bude potom otázkou taktiky obhajoby, zda a jakým způsobem bude navrhovat jednání o dohodě o vině a trestu. Není vyloučeno, že svůj návrh může obviněný změnit či opakovat, trestní řád v tomto směru neklade žádné překážky. Nutná obhajoba se v případech sjednávání dohody o vině a trestu vztahuje pouze na sjednávání dohody o vině a trestu se státním zástupcem, při schvalování dohody soudem se již o nutnou obhajobu nejedná [§ 36 odst. 1 písm. d) tr. řádu].

Jak vyplývá ze zásady materiální pravdy a zásady vyhledávací (§2 odst. 5 tr. řádu) doznání obviněného nezavazuje orgány činné v trestním řízení povinnosti přezkoumat všechny podstatné okolnosti případu. Z uvedeného vyplývá, že není možné, aby odsouzení obviněného bylo založeno pouze na jeho doznání, a nemělo by to být možné ani na základě uzavřené dohody o vině a trestu, pakliže jediným podkladem pro zjištění, že skutek spáchal obviněný, je jeho doznání v rámci jednání o dohodě. Podle ustanovení § 175a tr. řádu je možné přistoupit k jednání o dohodě o vině a trestu pouze tehdy, když výsledky vyšetřování dostatečně prokazují závěr, že se skutek stal, že ten skutek je trestným činem a že jej spáchal obviněný, může státní zástupce zahájit jednání o dohodě o vině a trestu na návrh obviněného nebo i bez něj. K ochraně obviněného a k vyloučení možných justičních omylů má přispívat právě nutná obhajoba. Obhájce je povinen zejména pečovat o to, aby byly v řízení náležitě a včas objasněny skutečnosti, které obviněného zbavují viny nebo jeho vinu zmírňují (§ 41 odst. 1 tr. řádu), ale zároveň je advokát primárně povinen v mezích zákona, řídit se pokyny klienta (§16 AZ). Je tedy jasné, že institut nutné obhajoby nedokáže zcela eliminovat riziko nepravdivého doznání obviněného. Mohou nastat situace, kdy se obviněný dozná k jednomu skutku účelově, aby např. chránil někoho jiného nebo aby nevyšly najevo jiné, závažnější okolnosti atd. Vzhledem k tomu, že obviněný *prohlásí, že spáchal skutek, pro který je stíhán* a nikoliv že *přizná* vinu, ztrácí toto prohlášení jakýkoliv etický aspekt a jde pouze o zvážení, zda a jaké prohlášení přinese obviněnému výhody v trestním řízení. Obhájce nedisponuje žádnými procesními prostředky, jak takovému účelovému doznání obviněného zabránit. Je proto zásadní, aby v praxi bylo důsledně vyžadováno vyvrácení jakýchkoli pochybností o pravdivosti prohlášení obviněného o

jeho vině.⁴⁷ Je úkolem obhájce, ať už zvoleného nebo ustanoveného, jako profesionála znalého práva, aby obviněnému klientovi náležitě vysvětlil všechna rizika spojená se sjednáním dohody o vině a trestu. A aby při jednání se státním zástupcem vyjednal obviněnému, co možná nejlepší podmínky dohody o vině a trestu.

3.2.5. Právo obhájce vyhledávat, předkládat a navrhopat důkazy k provedení

Právo obhajoby vyhledávat, předkládat a navrhopat provedení důkazů je na straně obhajoby projevem její aktivní role v trestním procesu. Obviněný a jeho obhájce tak nejsou pouhými pasivními subjekty trestního řízení, ale mohou se na něm popsaným způsobem aktivně podílet. V trestním řádu je toto právo obhajoby upraveno v § 89 odst. 2 tr. řádu.

Jak dále uvádí § 89 odst. 2 tr. řádu, za důkaz může sloužit vše, co může přispět k objasnění věci, zejména výpovědi obviněného a svědků, znalecké posudky, věci a listiny důležité pro trestní řízení a ohledání. Každá ze stran může důkaz vyhledat, předložit nebo jeho provedení navrhnout. Pokud to povaha důkazu umožňuje, pak můžou strany orgánům činným v trestním řízení důkazy přímo předkládat, jedná se zejména o listinné důkazy, předložení předmětu se stopami trestného činu nebo předložení znaleckého posudku. V případech, kdy není přímé předložení možné, bude obhajoba provedení takového důkazu navrhopat. Jedná se zejména o výslechy svědků, k jejich provedení je totiž oprávněn pouze orgán činný v trestním řízení.

Skutečnost, že důkaz nevyžádal orgán činný v trestním řízení, ale předložila jej některá ze stran, není důvodem k odmítnutí takového důkazu. Z ustanovení § 164 odst. 3 tr. řádu vyplývá, že obhajobou navrhopané důkazy, nejsou-li zcela bezvýznamné, musí být pečlivě prozkoumány. Zároveň je povinností orgánů činných v trestním řízení stejně pečlivě objasňovat okolnosti svědčící ve prospěch i v neprospěch osoby proti níž se řízení vede (§ 2 odst. 5 tr. řádu).

⁴⁷ Ščerba, F. a kolektiv: Dohoda o vině a trestu a další prostředky racionalizace trestní justice. Praha: Leges, 2012, str. 40.

Povinností obhájce je předkládat, provádět a vyhledávat důkazy svědčící o nevině jeho klienta. Není pochyb, že obhájce smí pátrat po důkazech, které mohou být prospěšné pro obhajobu, a to jak vlastní činností, tak popř. za součinnosti asistenta či soukromých detektivních služeb. To se netýká jen osobních důkazů, mohou přicházet v úvahu i jiné důkazy – věcné, listinné apod. Jestliže obhajoba vyžádá vlastní znalecký posudek, je soud při splnění zákonných podmínek povinen při provádění tohoto důkazu postupovat stejně, jakoby se jednalo o znalecký posudek vyžádaný orgánem činným v trestním řízení (§ 110a).⁴⁸

Obhájce má právo vyhledávat osoby, které mohou pomoci svým svědectvím osobě obviněného a navrhopat orgánům činným v trestním řízení jejich vyslechnutí. Ovšem není radno zapomínat, že kromě rozšířeného vyšetřování provádí orgány činné v trestním řízení výslechy svědků pouze, jedná-li se o úkony neodkladné a neopakovatelné, tedy bude záležet na rozhodnutí policejního orgánu, zda jsou podmínky pro takovýto výslech splněny. Zároveň by si měl obhájce uvědomit, že při výslechu bude klást navrženému svědkovi otázky také policejní orgán, je proto nutné zjistit všechny okolnosti, aby osoba takto navrhovaná k výslechu nakonec neuvedla něco, co jeho klientovi může ještě uškodit. Obhájce musí být seznámen s tím, co bude svědek při své svědecké výpovědi vypovídat a zda skutečnosti jím vylíčené budou obhajobě skutečně ku prospěchu. I když je obhájce vázán pokyny obviněného, nemůže podat návrh na výslech svědka, pouze na základě pokynu klienta, aniž by věděl, co může vypovědět. Je nepřijatelné, pokud by obhájce, který se od obviněného či jiné osoby dozví jméno možného svědka v trestní věci klienta, navrhl výslech takové osoby bez kontaktu s ní.⁴⁹

Postupu advokáta při realizaci oprávnění vyhledávat, předkládat a navrhopat důkazy dle § 89 odst. 2 tr. řádu se podrobněji věnuje Usnesení představenstva České advokátní komory č. 13/2004 Věstníku ze dne 12. října 2004, k výkonu oprávnění advokáta vyhledávat, předkládat a navrhopat důkazy v trestním řízení.⁵⁰ Z uvedeného usnesení vyplývá, že advokát může vhodnou formou požádat osobu, která by mohla uvést okolnosti důležité pro trestní řízení, o sdělení informací, které jsou jí o věci

⁴⁸ Mandák, V., Meze trestní obhajoby – nástin základních otázek, Bulletin Advokacie, 2003, č. 10, str. 35.

⁴⁹ Vantuch, P., Kdy může obhajoba důkaz vyhledat, kdy předložit a kdy jen navrhopat k jeho provedení?, Bulletin Advokacie, 2013, č. 7-8, str. 28-29.

⁵⁰ Věstník ČAK, částka 4/2004, str. 92-93.

známy. Dožádané osobě je advokát povinen předem sdělit, v jakém procesním postavení informaci od ní požaduje a poučí ji, že žádá jen informace pravdivé bez ohledu na to, či zájmy jako advokát v trestním řízení zastupuje. Pokud dožádaná osoba souhlasí s poskytnutím informací, advokát s ní dohodne způsob, kterým je ochotna sdělení učinit (písemně, ústně, popř. jiným způsobem). Pokud dojde k osobnímu setkání advokáta s dožádanou osobou, uváží advokát, zda je účelné, aby rozhovoru byla přítomna třetí osoba (zjm. jiný advokát, advokátní koncipient, zaměstnanec advokáta). O rozhovoru pořídí advokát písemný záznam, který sám podepíše a bude-li souhlasit, opatří ho podpisem dožádané osoby, tento záznam poté advokát založí do klientského spisu. Tento záznam není žádným způsobem procesně použitelný, obhájce není ze zákona osobou oprávněnou provádět výslechy svědků. Záznam o uskutečněném rozhovoru je pouhým podkladem pro advokáta pro jeho zvážení zda dožádanou osobu navrhnout jako svědka. Při rozhovoru s dožádanou osobou resp. potenciálním svědkem je nutné, aby se obhájce vyvaroval nepřipustného nátlaku a ovlivňování. Je tedy nutné dbát na to, aby při rozhovoru s možným budoucím svědkem byl celý rozhovor veden a otázky kladeny a formulovány s největší objektivitou a seriózností.⁵¹ Obhájce může navrhnout provedení důkazu výslechem této osoby pouze za předpokladu, že ze skutečností sdělených dožádanou osobou vyplývá, že tyto mohou přispět ke zbavení obviněného viny nebo k jejímu zmírnění. Při přípravě osoby svědka k výslechu je nutné, aby se obhájce vyvaroval nepřipustného nátlaku a ovlivňování.

Obhajoba může v kterékoli části trestního řízení předkládat znalecký posudek, který si sama vyžádala. Obsahuje-li takto vyžádaný posudek všechny náležitosti včetně znalecké doložky, má tento posudek stejnou váhu jako posudek vyžádaný orgány činnými v trestním řízení. Závěry orgánů činných v trestním řízení, že znalecké posudky obstarané obhajobou jsou zpracovány účelově ve prospěch obviněného, jsou naprosto nepřipustné. Znalec, který by zpracoval posudek úmyslně nepravdivě, zkresleně či neúplně, by mohl být stíhán pro trestní čin křivé výpovědi a nepravdivého znaleckého posudku podle § 346 odst. 1 tr. řádu. Samozřejmě obhajoba předkládá a může předkládat jen posudky, které svědčí v prospěch obviněného, zbavují ho viny nebo jeho vinu zmírňují. Proti odbornému zaměření znaleckého posudku nebo proti formulaci znaleckého posudku, zpracovaného na základě zadání policejního orgánu, může

⁵¹ Jelínek, J., Uhlířová, M.: Obhájce v trestním řízení. 1. vydání. Praha: Leges 2011, str. 265.

obhajoba vznášet námitky podle § 105 odst. 3 tr. řádu, námitky lze vznést i k osobě znalce.

V případech, kdy dojde mezi obhájcem a policejním orgánem k neshodě o rozsahu dokazování, má obhájce a obviněný právo učinit návrhy na doplnění dokazování. Policejní orgán buď vyšetřování navrhaným způsobem doplní, anebo návrh na doplnění vyšetřování odmítne. Jak vyplývá z ustanovení § 166 tr. řádu policejní orgán nemá povinnost provést důkazy navržené obviněným po skončení vyšetřování ani mu sdělit, proč návrhům na provedení důkazů nevyhověl. Odmítnutí návrhu obhajoby na doplnění dokazování se děje formou vyrozumění, proti kterému není přípustná stížnost. Jedinou možností obrany proti takovému zamítavému vyrozumění je jménem obviněného žádat o přezkoumání postupu policejního orgánu dle § 157a odst. 1 tr. řádu. O žádosti rozhoduje příslušný státní zástupce. Nebude překvapením, že tomuto druhu žádosti bývá, ale velmi zřídka vyhověno, i proto že policejní orgán konzultuje svůj postup ve věci s dozorujícím státním zástupcem a v některých případech jedná na jeho pokyn. Je-li státním zástupcem shledána žádost o přezkoumání postupu policejního orgánu shledána nedůvodnou, může obhájce od 1. 1. 2000, tj. po nejvýraznější novele trestního řádu, podat podle § 157a odst. 2 žádost o odstranění průtahů v řízení nebo závad v postupu dozorujícího státního zástupce bezprostředně vyššímu státnímu zastupitelství.

S ohledem na tuto skutečnost se jeví jako vhodné de lege ferenda upravit trestní řád tak, aby policejní orgán rozhodoval o odmítnutí návrhu obviněného nebo obhájce na doplnění dokazování po skončení vyšetřování formou usnesení, které bude odůvodněno a proti kterému bude přípustná stížnost.⁵²

3.2.6. Obhajoba podezřelého ve zkráceném přípravném řízení

Ve zkráceném přípravném řízení má podezřelý stejná práva jako obviněný v standardním přípravném řízení (§ 179b odst. 2 tr. řádu). Zadržený podezřelý má právo zvolit si obhájce a radit se s ním bez přítomnosti třetí osoby již v průběhu zadržení. O tom je třeba podezřelého před jeho výslechem poučit a poskytnout mu

⁵² Jelínek, J., Uhlířová, M.: Obhájce v trestním řízení. 1. vydání. Praha: Leges 2011, str. 271.

plnou možnost uplatnění svých jeho práv. Jedná-li se o případ nutné obhajoby, musí mít podezřelý obhájce již od okamžiku sdělení podezření ve smyslu ustanovení § 179b odst. 3 tr. řádu. Sdělení podezření je povinen policejní orgán sdělit podezřelému nejpozději na počátku výslechu podezřelého. Výsledkem zkráceného přípravného řízení může být: policejní orgán sám rozhodne o odložení věci (§ 159a tr. řádu) nebo věc předá státnímu zástupci, včetně všech písemností a stručné doprovodné zprávy, v které je obsaženo, jaký trestný čin je spatřován ve skutku, pro který bylo sděleno obvinění. Státní zástupce vrátí věc policejnímu orgánu, je-li potřeba provést nějaký další úkon.

Zkrácené přípravné řízení jako formu trestního řízení zavedla do trestního řádu novela provedená zákonem č. 265/2001 Sb. Jak je uvedeno v § 179a odst. 1 tr. řádu, cílem zkráceného přípravného řízení je postavit podezřelého co nejrychleji před soud. Zkrácené přípravné řízení se koná o trestných činech, o nichž přísluší konat řízení v prvním stupni okresnímu soudu a na které zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje pět let, a to v momentě, kdy byl podezřelý přistižen při činu či byly-li během prověřování zjištěny skutečnosti, které nasvědčují tomu, že bude možné podezřelého postavit před soud ve lhůtě do dvou týdnů ode dne, kdy mu policejní orgán sdělil (podezřelému), z jakého skutku je podezřelý a jaký trestný čin je v tomto skutku spatřován. (viz § 179b odst. 4 tr. řádu).

Zkrácené přípravné řízení nelze konat, jsou-li dány důvody vazby, důvody pro konání společného řízení o dvou a více trestných činech, po nedodržení dvoutýdenní lhůty k předání podezřelého. Dvoutýdenní lhůtu k předání podezřelého soudu, je sice možno prodloužit, ale pouze jednou a o deset dnů, další prodlužování by vynulovalo smysl zkráceného přípravného řízení (§ 179f odst, 2 písm. a) tr. řádu).

3.2.7. Obhajoba obviněného v rozšířeném přípravném řízení

Pod názvem: „Zvláštní ustanovení o vyšetřování některých trestných činů“ je v hlavě desáté, oddílu třetím a § 168 - § 170 tr. řádu, upraven další druh zvláštního přípravného řízení. Podle § 168 odst. 1 tr. řádu rozšířené přípravné řízení se koná o trestných činech, o nichž je příslušný konat řízení v prvním stupni krajský soud. Jak je

uvedeno v § 17 tr. řádu, krajský soud koná řízení v prvním stupni o trestných činech, za něž zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož dolní hranice činí nejméně pět let, nebo pokud za ně lze uložit výjimečný trest. Výčet dalších trestných činů, kde koná krajský soud řízení v prvním stupni je uveden v § 17 odst. 2 tr. řádu. Jedná se zejména o trestné činy spojené s nedovoleným odběrem tkání a orgánů, trestné činy spáchané prostřednictvím investičních nástrojů či jejich padělků, trestné činy spojené s porušením předpisů o pravidlech hospodářské soutěže, vývozu či dovozu zakázaných bojových prostředků a trestných činů proti bezpečnosti České republiky a trestné činy proti obraně státu.

V rozšířeném přípravném řízení není orgán činný v trestním řízení omezen ustanovením § 164 odst.1 tr. řádu, což znamená, že může bez omezení provádět výslechy svědků. Je tedy základní odlišností rozšířeného přípravného řízení od standardního je, že policejní orgán může provádět výslechy svědků i tehdy, kdy se nejedná o neodkladné a neopakovatelné úkony. V praxi jsou časté případy, kdy skutek je zpočátku kvalifikován tak, že se o něm koná rozšířené přípravné řízení a v průběhu vyšetřování jsou zjištěny okolnosti, pro které musí být překvalifikován a nadále o něm bude vedeno standardní přípravné řízení. O takovémto zjištění musí být obviněný neprodleně obeznámen. Na důkazy získané v době, kdy bylo řízení vedeno jako rozšířené nemá změna právní kvalifikace vliv, nadále zůstávají důkazy opatřenými v průběhu vyšetřování (§ 169 odst. 2 tr. řádu).

V rozšířeném přípravném řízení jsou možnosti obhájce podstatně širší oproti jeho možnostem ve standardním vyšetřování, neboť je oprávněn být přítomen u výslechu svědků a těmto pokládat otázky podle § 165 odst. 2 tr. řádu. „Účastí obhájce na dokazování konaném v této formě přípravného řízení se nejen prohlubuje právo obviněného na obhajobu, nýbrž jsou také posíleny záruky zjišťování skutkového stavu bez důvodných pochybností dle § 2 odst. 5 a přispívá se k posílení záruk zákonnosti. Z pohledu obhajoby je přítomnost obhájce při vyšetřovacích úkonech nejlepší garancí zákonnosti jejich provádění.“⁵³

⁵³ Vantuch, P.: Obhajoba obviněného. 3. vydání. Praha : C. H. Beck, 2010, str. 237.

3.2.8. Obhajoba vazebně stíhaného obviněného

Listinou základních práv a svobod je v článku 7 odst. 1 garantována nedotknutelnost osoby a jejího soukromí, ovšem již v článku 8 odst. 2 se uvádí, že: „Nikdo nesmí být stíhán nebo zbaven osobní svobody jinak než z důvodů a způsobem, který stanoví zákon.“ V průběhu trestního řízení je osobní přítomnost obviněného, ale i svědků při vyšetřovacích úkonech nezbytná. Trestní řád tak poskytuje orgánům činným v trestním řízení několik způsobů zajištění této přítomnosti. Těmto prostředkům se souhrnně říká: způsoby zajištění osoby obviněného a podezřelého. Zejména mezi ně patří: předvolání, předvedení, pořádková pokuta, zadržení, příkaz k zatčení a vazba. I v těchto případech je osoba obhájce obviněného velmi důležitou zárukou dodržení všech práv obviněného.

Není-li možné zajistit osobu obviněného jedním z výše uvedených případů, vydá podle § 69 tr. řádu v přípravném řízení soudce na návrh státního zástupce příkaz k zatčení obviněného. Podle článku 8 odstavec 4 Listiny, lze totiž obviněného zatknout pouze na písemný a odůvodněný příkaz soudce. Policejní orgán, který obviněného zatkne ho neprodleně, nejpozději do 24 hodin předá soudu, který příslušný příkaz vydal. Soudce obviněného do 24 hodin vyslechne a rozhodne o vazbě. Obviněný má právo požadovat, aby byl u výslechu přítomen jeho obhájce. Proti příkazu k zatčení není přípustná stížnost, jedná se totiž o rozhodnutí svého druhu. „Uplatňují se zejména tam, kde jde o zásahy do základních práv a svobod, přičemž je tak nutno činit bez zbytečného prodlení, neboť jinak by byl ohrožen účel trestního řízení.“⁵⁴ Nedodržení uvedené lhůty má za následek propuštění obviněného na svobodu.

Podstatou vazby je zajistit osobu obviněného pro účely trestního řízení a výkonu trestu, zamezit mu, aby mařil nebo ztěžoval provádění důkazů, či se vyhýbal trestnímu řízení nebo trestu, popřípadě zamezit mu v páčání trestné činnosti. Vazba představuje největší zásah do života obviněného a proto je třeba vazební věci přednostně a rychle, tak jak je to uvedeno v § 71 odst. 1 tr. řádu. Ovšem podíváme-li se na trestním řádem stanovené nejvyšší přípustné doby trvání vazby, musíme konstatovat, že rychlost je relativní pojem. Podle § 71 odst. 8 tr. řádu nesmí celková doba vazby přesáhnout: jeden rok, je-li vedeno trestní stíhání pro trestný čin, o kterém je příslušný

⁵⁴ Šámal, P. a kol.: Trestní řád. Komentář. I. díl. 5. vydání. Praha: C. H. Beck, 2005. str. 942.

konat řízení samosoudce; dva roky, je-li vedeno trestní stíhání pro trestný čin, o kterém je příslušný v prvním stupni konat řízení senát okresního nebo krajského soudu, nejde-li o trestný čin uvedený v písmenech c) a d); tři roky, je-li vedeno trestní stíhání pro zvlášť závažný zločin, nejde-li o čin uvedený v písmenu d); čtyři roky, je-li vedeno trestní stíhání pro zločin, za který lze podle trestního zákona uložit výjimečný trest.

Jak praví § 71 odst. 9 tr. řádu: z doby uvedené v odstavci 8 jedna třetina připadá na přípravné řízení a dvě třetiny na řízení před soudem. Ještě jednou je v § 71 upravena doba vazby v rámci přípravného řízení a to v odstavci 3, zde se uvádí: „Jestliže doba trvání vazby v přípravném řízení dosáhne tří měsíců, je státní zástupce povinen do pěti pracovních dnů po uplynutí této doby rozhodnout, zda se obviněný ponechá i nadále ve vazbě, nebo zda se z vazby propouští na svobodu.“

Podmínek pro vzetí obviněného do vazby je několik a jsou uvedeny v § 67 tr. řádu, za prvé musí proti němu být zahájeno trestní stíhání, musí existovat reálné skutečnosti, které opravňují obavy, že obviněný:

- a) uprchne nebo se bude skrývat, aby se vyhnul trestnímu stíhání (vazba útěková);
- b) bude působit na dosud nevyslechnuté svědky nebo spoluobviněné, či jinak mařit vyšetřování (vazba koluzní);
- c) bude opakovat trestnou činnost, pro níž byl stíhán nebo vykoná trestný čin, který připravoval nebo kterým hrozil (vazba předstižná).

I přes izolaci obviněného ve vazbě by neměla být pozice v trestním řízení a jeho právo na obhajobu kráceno. Proto je případ, kdy je obviněný ve vazbě jedním z předpokladů pro nutnou obhajobu. Samozřejmě i z vazby si může obviněný svého obhájce zvolit, požádá-li nějakého advokáta o vedení své obhajoby, ten musí neprodleně obviněnému i policejnímu orgánu sdělit, zda se obhajoby ujímá. Nepřijme-li takto zvolený obhájce obhajobu obviněného, obhájce obviněnému ustaví soud.

Ať zvolený či ustanovený obhájce, musí co nejrychleji připravit podklady k řádné obhajobě, je tedy nutné bez zbytečných průtahů zajistit u orgánů činných v trestním řízení nahlédnutí do vyšetřovacího spisu a zjistit, jaké důkazy vedly k uvalení

vazby na jeho klienta. Následovat by měla osobní návštěva obviněného ve vazbě. První poradou s obviněným zpravidla absolvuje samotný advokát, ale není to podmínkou, neboť již v tuto chvíli se může nechat zastoupit advokátním koncipientem. Nejen při osobním setkání, ale i v písemné komunikaci s obviněným musí advokát ctít presumpci nevinny a postupovat co možná nejrychleji. Kontrola písemné komunikace mezi obviněným a jeho obhájcem je naprosto nepřijatelná, stejně jako její zadržování.

K rozmlouvám obhájce s obviněným slouží ve vazební věznici speciálně k tomu určená místnost, kde má být zaručena nerušená poradová mezi klientem a jeho obhájcem bez přítomnosti třetí osoby. Doba takovýchto návštěv obhájce ve věznici není limitována ani úředními dny ani úředními hodinami. V praxi toho obhájci často využívají a navštěvují své klienty pro svou značnou pracovní vytíženost i ve velmi pozdních hodinách a o nedělích a svátcích.

Již po první poradě s obviněným respektive po prostudování vyšetřovacího spisu může obhájce dojít k závěru, že zjištěné skutečnosti neopravňují orgány činné v trestním řízení k uvalení vazby. Je třeba zvážit, byl-li skutek, pro který bylo zahájeno trestní stíhání, vůbec trestným činem, jsou-li tu důvody domnívat se, že skutek spáchal obviněný, nelze-li účelu vazby dosáhnout i jinými způsoby nebo odpadly-li důvody pro uvalení vazby. V těchto případech je na místě, aby obhájce podal žádost o propuštění z vazby podle § 72 odst. 3 tr. řádu.

V každém případě obhájce musí podat stížnost proti usnesení o vzetí do vazby, ledaže by mu jeho klient dal výslovný pokyn takovou stížnost nepodávat. Nepodání takovéto žádosti by mohlo mít za následek kárný postih pro advokáta. Stížnost se podává u orgánu proti jehož usnesení směřuje, a to do tří dnů od oznámení tohoto usnesení (§ 143 odst. 1). Důvodem může být neuvedení konkrétního důvodu vazby, nepřiměřená přísnost takového rozhodnutí vzhledem k osobě obviněného, jeho rodinných poměrů atd.

Úkolem obhájce je sledovat dobu trvání vazby po celou dobu trestního řízení. Dosáhne-li doba trvání vazby v přípravném řízení tří měsíců a rozhodne-li státní zástupce, že ponechá obviněného i nadále ve vazbě, použije k tomu s největší pravděpodobností dovětek § 67, v kterém jsou doplněny důvody vazby takto: „Dosud

zjištěné skutečnosti nasvědčují tomu, že skutek, pro který bylo zahájeno trestní stíhání, byl spáchán, má všechny znaky trestního činu, jsou zřejmé důvody k podezření, že tento trestný čin spáchal obviněný a s ohledem na osobu obviněného, povahu a závažnost trestného činu, pro který je stíhán, nelze v době rozhodování účelu vazby dosáhnout jiným opatřením.“ Proti takto zdůvodněnému usnesení státního zástupce o prodloužení vazby je obhájce oprávněn podat stížnost, v níž se zdůrazní, že se státní zástupce nezabýval konkrétními důvody vazby. V tomto případě se přímo nabízí navrhnout nahrazení vazby jiným způsobem.

Nejčastějším způsobem nahrazení vazby je podání vlastnoručně podepsaného slibu dle § 73 odst. 1 písm. b), kde obviněný slibuje, že povede řádný život, zejména že se nedopustí trestné činnosti a že splní povinnosti a dodrží omezení, která mu uloží soud.

Dalším způsobem nahrazení vazby je převzetí záruky za další chování obviněného a za to, že se na vyzvání dostaví k zástupci orgánu činného v trestním řízení a že vždy předem oznámí vzdálení se z místa svého pobytu, zájmovým sdružením občanů (odborové organizace, organizace zaměstnavatelů atd.) nebo důvěryhodnou osobou podle § 73 odst. 1 písm. a). Ovšem v praxi bývá vyjednání takové záruky pro obviněného obtížné.

Třetí možností je nahradit vazbu dohledem probačního úředníka nad obviněným podle § 73 odst. 1 písm. c). V praxi se dohledu probačního úředníka využívá u mladistvých obviněných a obviněných blízkých věku mladistvých.

Posledním opatřením jenž může obhájce nabídnout jako náhradu za vazbu je peněžitá záruka (kauce) podle § 73a tr. řádu. Kdy obviněný prostřednictvím svého obhájce učiní soudu nabídku peněžité záruky, ve většině případů soud tuto nabídku přijme a sám stanoví její výši. U tohoto opatření není podstatné, kdo takovou peněžitou záruku fakticky poskytne, obhájce může peněžitou částku zajistit od příbuzných či přátel obviněného, pokud obviněný potřebnou částkou nedisponuje. Obhájce by měl obviněného upozornit na možnost, že takto složená peněžitá záruka případně státu a v jakých případech se tak může stát. Záruka propadne státu, jestliže obviněný uprche a bude se skrývat, zaviněně se nedostaví na předvolání k úkonu trestního řízení, opakuje

trestnou činností, vyhýbá se výkonu uloženého trestu. Opatření nahrazující vazbu lze používat současně a vzájemně je kombinovat, což zvyšuje šance obviněného na propuštění z vazby.

4. Vývoj právní úpravy účasti obhájce v přípravném řízení

Přestože bych tuto kapitolu ráda věnovala vývoji účasti obhájce v přípravném řízení od vzniku Československa, nelze se nezmínit o historickém pozadí vývoje trestního práva a trestního řízení na území dnešní České republiky.

Prvním trestním zákoníkem, který platil výlučně pro české země, byl trestní zákoník Josefa I. z roku 1707 – *Constitutio criminalis Josefina*. Tento zákoník sjednotil postup řízení u všech soudů v zemích České Koruny a zakotvil pravidla inkvizičního procesu pro případy, kdy řízení bylo zahájeno z úřední povinnosti. Nebyl však výlučný, v některých případech, kdy se řízení zahajovalo žalobou soukromého žalobce, přetrvaly instituty a právní normy zavedené dřívějšími úpravami trestního práva např. v Obnoveném zřízení zemském a Koldínově zákoníku.⁵⁵

Na inkvizičním principu spočíval i další zákoník, tentokrát platný pro všechny dědičné země rakouské - *Constitutio Criminalis Theresiana* (CCT) z roku 1768. Zde zvítězila s naprostou převahou formální důkazní teorie a hlavním důkazním prostředkem se stala tortura (mučení obžalovaného, kdy účelem bylo přiznání obžalovaného). Tortura byla v zákoníku podrobně rozpracována včetně osob, které mohou být mučeny, délky mučení a způsobů k mučení používaných. Ale již v době vydání zákoníku byla tortura považována za přežitek a roku 1776 byla zakázána. V řízení se vycházelo z presumpce viny, podle které byl obžalovaný vinen, dokud nedokázal svou nevinu. Důkazní břemeno bylo přeneseno na obžalovaného, který nemohl mít v procesu obhájce.

Mnohem dokonalejším dílem oproti CCT byl Všeobecný zákoník o zločinech a trestech za ně Josefa II. Z roku 1787. Zákoník již vylučuje trestání podle volné úvahy soudů či analogie a zavádí úplný výčet deliktů kriminálních i politických. Tím dochází poprvé v našem právním řádu k uplatnění zásady *nullum crimen sine lege* – žádný zločin bez zákona a *nulla poena sine lege* – žádný trest bez zákona. Za vlády Josefa II.

⁵⁵ Malý, K. a kolektiv, *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, Praha: Linde, 1997, str. 159.

byl také přijat roku 1788 Obecní soudní řád kriminální. Ten odstraňuje zbytky obžalovacího procesu a důsledně zavádí zásady inkvizičního procesu, řízení je nadále tajné a písemné a trestní soud je složen výhradně z odborných právníků.

Dalším pokusem o kodifikaci trestního práva byl Zákoník o zločinech a těžkých policejních přestupcích, od roku 1803 platný pro celou monarchii vyjma Uher. Zákoník vychází ze zásad josefínského trestního zákoníku, ale je přehlednější, používá přesnější formulace a zavádí zásadu: neznalost práva neomlouvá.

Nový procesní řád byl důsledkem revolučních událostí roku 1848 a byl vydán 17. 1. 1850. Zavádí obžalovací proces, zřizuje institut vyšetřujícího soudce, vzniká systém porot a institut státního zastupitelství, rozšiřuje práva obhajoby, hlavní líčení je prohlášeno za veřejné a ústní, uplatňuje se zásada volného hodnocení důkazů. Politická situace této doby ovšem nedopřála takto pokrokovému zákoníku dlouhého trvání.

Trestní řád z 29. července 1853 se vrátil k zásadám čistě inkvizičního řízení z roku 1803. Byla ponechána jen instituce státního zastupitelství a ústní řízení při závěrečném přelíčení.

Zásadní obrat do trestního řízení pak přináší vydání nového trestního řádu z 23. května 1873, č. 119 ř.z. tzv. Glaserův trestní řád. Ten se vrátil k zásadám procesního řádu z roku 1850: k zásadě obžalovací, ústnosti a veřejnosti, volného uvažování důkazů, k porotním soudům. Podle Glaserova trestního řádu se přípravné řízení konalo ve dvojí formě. Jednak jako přípravné vyhledávání (policejní nebo soudní), jednak ve formě přípravného vyšetřování.

K přípravnému vyšetřování docházelo z vlastního zjištění policie, z příkazu státního zastupitelství nebo na základě žádosti soudu. Ve fázi přípravného policejního vyhledávání byly prováděny zejména počáteční a neodkladné úkony, například na pokyn státního zástupce byly prováděny domovní prohlídky, ohledání, zajišťování stopy, vyslýchány osoby atd. Ale všechny tyto úkony probíhaly bez přítomnosti obhájce.⁵⁶

⁵⁶ Novotný, F. a kolektiv, Teoretické otázky přípravného řízení trestního, Praha: Policejní akademie České republiky, 2002, str. 17.

Soudní přípravné vyhledávání konal většinou na návrh státního zástupce vyšetřující soudce nebo okresní soud. Pro tyto orgány platila zásada ex officio a jejich práva a povinnosti byly stejné jako vyšetřujícího soudce v přípravném vyšetřování.

Přípravné vyšetřování vedl vyšetřující soudce nebo pověřený okresní soudce, ovšem pro podjatost musel být z hlavního líčení vyloučen. Přípravné vyšetřování bylo povinné jen u některých trestných činů, jednalo-li se o zločin porotní, mělo-li být zahájeno trestní řízení proti nepřítomnému nebo jednalo-li se o zločin, který měl soudit státní soud. Toto řízení mohlo být zahájeno jen tehdy, byl-li podán návrh oprávněným žalobcem proti určité osobě a pro určitý trestný čin.⁵⁷ I zde platila zásada ex officio a státní zástupce ani obhájce nemohli být přítomni u výslechu obviněného či svědků. Účelem přípravného vyšetřování bylo stejně jako u přípravného vyhledávání připravit materiál pro žalobce.

Všechny formy přípravného řízení měly inkviziční povahu. Práva obhájce v přípravném řízení byla omezena. V rámci přípravného vyhledávání a přípravného vyšetřování se používal termín „právní poradce“ a nikoli obhájce. Právní poradce se mohl účastnit pouze soudních úkonů, které byly neopakovatelné. S obviněným, který byl ve vazbě se mohl radit jen za přítomnosti tzv. soudní osoby. Nahlížet do spisového materiálu mohl jen v omezené míře.

Vyšetřující soudce v přípravném vyšetřování se zpravidla řídil návrhy žalobce a nezkoumal jejich opodstatněnost. Zamítnutí návrhu žalobce na zahájení soudního přípravného vyhledávání či přípravného vyšetřování nebránilo státnímu zástupci, aby v téže věci podal žalobu stejnou.

Práva obviněného v přípravném řízení byla nepatrná, i když po formální stránce bylo jeho postavení shodné s postavením žalobce, byl procesní stranou. Seznamování obviněného s materiály vyšetřování bylo nedostatečné, tím mu bylo znemožněno ovlivňovat směr vyšetřování. Obviněný měl právo stížnosti proti každému opatření vyšetřujícího soudce, ale o stížnosti rozhodovala radní komora, a to bez přítomnosti obviněného, ale za účasti vyšetřujícího soudce a státního zástupce. Obviněný si sice

⁵⁷ Císařová, D., Fenyk J. a kolektiv, Trestní právo procesní, Praha: Linde Praha, 2004, str. 410.

mohl zvolit ve všech trestních věcech obhájce, ale jak jsem již uvedla, role obhájce v přípravném řízení byla nepatrná.

Trestní řád přitom rozlišoval obhájce zvoleného a obhájce ustanoveného. O právu zvolit si obhájce musel být obviněný poučen v okamžiku, kdy mu byl předložen obžalovací spis. V případě, že obviněný nebyl schopen hradit si náklady obhajoby ze svých prostředků, soud mohl obviněnému ustanovit tzv. „zástupce chudých“, a to k provedení zákonem vyjmenovaných úkolů v trestním řízení. Obviněný musel mít obhájce zejména v řízení před jednotlivými soudy, v řízení proti osobám mladistvým, při předběžném výslechu o tom, zda má být nařízeno pozorování duševního stavu obviněného a v případě doručení obžalovacího spisu podaného na osobu nepřítomnou.

Glaserův trestní řád byl převzat po vzniku samostatného Československa v roce 1918 recepčním zákonem č. 11/1918 zk. o zřízení samostatného státu československého a tím bylo dosaženo kontinuity mezi právním řádem dosavadním a právním řádem nově vzniklého státu.

Situace na území dnešního Slovenska byla odlišná, jakožto součást Uherska zde platil trestní řád vydaný v prosinci 1896. Slovensko tuto normu převzalo i po zániku Rakousko-Uherska v roce 1918. Práva obviněného a obhájce byla, ale téměř shodná s těmi v trestním řádu pro české země. A tento trestní řád, stejně jako v Čechách Glaserův, platil s různými úpravami až do roku 1950, kdy byl zaveden společný trestní řád zákonem č. 87.

Pouze na okraj uvádím, jaká byla situace ve věcech vojenských. Vojenské soudy a vojenská veřejná žaloba postupovaly v té době podle vojenského trestního zákona č. 19/1855 ř.z. a přípravné řízení před soudy se řídilo až do roku 1912 velmi zastaralými předpisy založenými na tereziánských zásadách. Vojenský trestní řád č. 131/1912 sice ponechal instituci vyšetřujícího soudce, ale byl odstraněn rozdíl mezi vyhledávacím a přípravným vyšetřováním. Bylo zavedeno výlučně vyhledávací řízení. Toto řízení byl oprávněn vykonávat sám vojenský prokurátor. Pokud jde o postavení obviněného, bylo v podstatě stejné jako v zákoníku Glasera.

Na území poválečného Československa byl zaveden poprvé společný trestní řád zákonem č. 87 v roce 1950, ten ovšem převzal větší část ustanovení z rakouského trestního řádu a nebyla v něm účinně zajištěna práva obviněného. Práva obhájce i obviněného beztak nebyla v praxi dodržována. „V období 50. let docházelo k vykonstruovaným politickým trestním procesům, ve kterých byla jakákoli lidská práva zcela pošlapána, a institut práva na obhajobu nebyl přes jeho zakotvení v trestním řádu vůbec respektován. Obviněný a obhájce byli v uvedených politických procesech pouhými loutkami, které de facto neměly žádná práva. S tímto pohledem pak musíme přistupovat k zákonné úpravě obhajoby v tehdejší trestním řádu z roku 1950.“⁵⁸

K významným změnám došlo i v právní úpravě výkonu advokacie. Advokátní řád účinný od 1. 1. 1949 zavádí povinnost advokátů přispívat k zachování a upevnění lidově demokratického právního řádu a napomáhat státním orgánům při provádění zákonů. Zároveň byly zrušeny soukromé advokátní praxe a advokáti mohli vykonávat advokacii pouze v krajských sdruženích advokátů, tato byla zřízena v sídlech krajských soudů. Orgánem s ústřední působností bylo Ústřední sdružení advokátů v Praze, které mohlo pro jednotlivá krajská sdružení vydávat závazné směrnice, mělo právo zrušit či změnit jejich opatření. Stejně pravomoci mělo ministerstvo spravedlnosti vůči Ústřednímu i všem krajským sdružením. Organizační struktura advokacie byla sledně doplněna novým zákonem o advokacii, a to zák. č. 114/1951 Sb., účinným od 1. 1. 1952, podle kterého se základním pracovním kolektivem staly právní porady (§2 odst. 1 cit. zák.). Pracovní kolektiv advokátní poradny tvořil její vedoucí, advokáti, advokátní koncipienti a ostatní spolupracovníci. Nový zákon zřídil také Ústředí advokátních poraden v Praze, které organizovalo, řídilo a kontrolovalo výkon advokacie a činnost advokátních poraden (§11).⁵⁹ Všechny tyto zásahy do advokacie a její organizační struktury měly za následek: zredukování počtu advokátů, kdy žadatelé byli posuzováni i ideologickými a politickými měřítky, popření práva poskytovat právní služby ve všech právních věcech (zákaz zastupovat ve věcech hospodářských), v neposlední řadě byl odstraněn odpovědnostní vztah mezi klientem a advokátem (klient neplatí advokátovi, nýbrž poradně a advokát neodpovídá klientovi za vadné poskytnutí služeb, odpovídá poradna). Například obhájcem před soudem mohl být jen advokát zapsaný ve speciálním seznamu ministerstva spravedlnosti v dohodě s ministerstvem národní

⁵⁸ Jelínek, J., Uhlířová, M.: Obhájce v trestním řízení. 1. vydání. Praha: Leges 2011, str. 62.

⁵⁹ Jelínek, J., Uhlířová, M.: Obhájce v trestním řízení. 1. vydání. Praha: Leges 2011, str. 63.

obranu. Pokud by tento obhájce byl pro nějaký úkon nedosažitelný, mohl se obhájcem stát soudce soudu, u kterého byl případ projednáván.

Již v roce 1956 byl přijat nový trestní řád (zák.č. 64/1956 Sb., o trestním řízení soudním), který se více zabýval postavením obviněného a jeho obhajobou. Znovu mohl být obhájcem pouze advokát a ve věcech vojenských a řízení o trestných činech náležejících do příslušnosti krajského soudu mohl být obhájcem pouze advokát vedený ve speciálním seznamu ministerstva spravedlnosti. V nutných případech být obviněnému obhájce přidělen. Stejně tak byl obviněnému obhájce přidělen i v případech, kdy se nejednalo o nutnou obhajobu, pokud o to obviněný požádal a zároveň pokud neměl obviněný dostatek prostředků k úhradě nákladů obhajoby. Tedy i tento trestní řád rozlišoval obhájce zvoleného a ustanoveného. O přidělení obhájce rozhodoval v přípravném řízení prokurátor a v řízení před soudem příslušný soudce. Obhájce byl již v přípravném řízení oprávněn podávat za obviněného návrhy, žádosti a opravné prostředky. Pokud byl ovšem obviněný během přípravného řízení ve vazbě, neměl nárok na to hovořit se svým obhájcem bez přítomnosti třetí osoby. Obhájce měl také právo nahlížet do spisu a účastnit se v řízení před soudem všech úkolů, kterých byl oprávněn zúčastnit se obviněný. Ale ani tento trestní řád, ale neměl dlouhého trvání.

Posledním zákonem upravujícím trestní řízení, je v České republice dosud platný trestní řád – zákon č. 141/1961 Sb. ve znění pozdějších předpisů.

Trestní řád z roku 1961, který je účinný již od 1. 1. 1962, upravil vyšetřování jako jedinou formu přípravného řízení. Rozsah dokazování byl obdobný jako v hlavním líčení, věc musela být objasněna ze všech hledisek, ty pak soud potřeboval pro své rozhodnutí, proto výsledky přípravného řízení silně ovlivňovaly rozhodnutí soudu v hlavním líčení. V letech 1962 až 1965 bylo přípravné řízení považováno za neveřejné pro stranu obhajoby. Změnu v chápání a výkonu obhajoby přinesla novela trestního řádu provedená zákonem č. 57/1965 Sb., ta dala obhájci oprávnění účastnit se vyšetřovacích úkonů, a to již od okamžiku obvinění osoby. Obhájci bylo umožněno, aby obviněnému i jiným vyslychaným kladl otázky, ovšem až poté co vyslychající skončí výslech a udělí mu slovo.⁶⁰ Zároveň byla tímto zákonem vytvořena druhá forma

⁶⁰ Vantuch, P.: Obhajoba Obviněného, 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, str. 120.

přípravného řízení, vyhledávání. Vyhledávání bylo možno konat jen v taxativně vymezených případech. Jeho účelem bylo zjistit, jestli podezření z trestného činu proti obviněnému, jsou důvodná a jestli je možné podat obžalobu u soudu. Těžiště dokazování se v této fázi přesouvalo do hlavního líčení.

Po listopadu 1989 došlo v oblasti trestního práva hmotného i procesního k řadě změn. Postavení obhájce v přípravném řízení se zlepšilo, mohl se účastnit některých vyšetřovacích úkonů, ale stále nemohl být přítomen výslechu svědků. Novela trestního řádu provedená zákonem č. 292/1993 Sb. zrušila institut vyhledávání a jako výlučnou formu přípravného řízení ponechala vyšetřování. Důvodem bylo jeho formální a nefunkční odlišení od vyšetřování. V letech 1994 až 2001 byla práva obviněného na obhajobu nejširší za celou dobu účinnosti trestního řádu z roku 1961. Role přípravného řízení v těchto letech byla opravdu významná, nezdá se, že docházelo u soudu k pouhému opakování důkazů provedených v přípravném řízení nebo se na tyto důkazy pouze odkazovalo. Jediný model přípravného řízení existoval v České republice až do další rozsáhlé novely z roku 2001.

Novela trestního řádu provedená zákonem č. 265/2001 Sb., s účinností od 1. 1. 2002, opět zavádí dvě formy přípravného řízení, a to prověřování a vyšetřování. Po této novele trestního řádu se přípravným řízením rozumí úsek řízení od sepsání záznamu o zahájení úkonů trestního řízení nebo provedení neodkladných a neopakovatelných úkonů, které mu bezprostředně předcházejí, a nebyly-li tyto úkony provedeny, od zahájení trestního stíhání do podání obžaloby, postoupení věci jinému orgánu nebo zastavení trestního stíhání, anebo do rozhodnutí či vzniku jiné skutečnosti, která má účinky zastavení trestního stíhání před podáním obžaloby, zahrnující objasňování a prověřování skutečností nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin a vyšetřování.⁶¹

K významné změně došlo také u podání vysvětlení. Novela výslovně stanoví, že při podání vysvětlení má každý právo na právní pomoc advokáta. Zároveň zavedla občanům povinnost vysvětlení podat a vypovídat pravdu a nic nezamlčet (kromě podezřelého), jak je uvedeno v § 158 odst. 7 tr. řádu. Novela také výslovně upravila

⁶¹ Novotný, F. a kolektiv, Teoretické otázky přípravného řízení trestního, Praha: Policejní akademie České republiky, 2002, str. 22.

právo obhájce vznášet námitky proti způsobu provádění procesního úkonu, a to kdykoli v jeho průběhu.

Novela trestního řádu z roku 2001 nahradila institut „sdělení obvinění“, který měl formu opatření, institutem „zahájení trestního stíhání“ jenž má formu usnesení a lze proti němu podat stížnost, jak uvádí § 160 odst. 7 tr. řádu.

Bohužel cíle rozsáhlé novely z roku 2001 jako: zjednodušení a zrychlení trestního řízení, posílení stádia řízení před soudem na úkor přípravného řízení, posílení postavení státního zástupce při výkonu dozoru, snížení finančních nákladů, nebyly uspokojivě naplněny.

Výkon advokacie a její právní úprava samozřejmě po roce 1989 také doznala významných změn. První změny přinesl zákon č. 128/1990 Sb., o advokacii, který byl po několika letech nahrazen dosud platným zákonem o advokacii č. 86/1996 Sb. Zákon o advokacii se nezabývá pouze osobou advokáta, jeho právy a povinnostmi, ale zřizuje Českou advokátní komoru a upravuje její postavení jako samosprávnou stavovskou organizaci všech advokátů, jenž vykonává veřejnou správu na úseku advokacie a jenž je právnickou osobou. Výkon advokacie je též upraven několika podzákonnými právními předpisy: vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 177/1996 Sb., v platném znění, o odměnách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif), č. 197/1996 Sb., v platném znění, kterou se vydává zkušební řád pro advokátní zkoušky a uznávací zkoušky (advokátní zkušební řád) a č. 244/1996 Sb., v platném znění, kterou se stanoví kárný řád (advokátní kárný řád).

Závěr

Právo na obhajobu je základním právem obviněného a účelem jeho obhajoby je náležitě a včas objasnit skutečnosti, které obviněného zbavují viny či jeho vinu zmírňují. Obhájce je po celou dobu trestního řízení, nejen v řízení přípravném, proti osobám činným v trestním řízení ve znevýhodněné pozici, neboť nemá žádné procesní pravomoci. Nemůže nikoho z titulu svého povolání předvolat, ukládat mu nějaké povinnosti či dokonce pokuty. Jeho zbraněmi jsou profesionalita, odbornost, znalost zákonů a právních předpisů, znalost průběhu trestního řízení. Všechny tyto atributy advokátů mají obviněnému pomoci k prokázání jeho nevinu nebo k zmírnění jeho viny.

V jednotlivých kapitolách jsem se věnovala zajištění práva na obhajobu, včetně mezinárodních souvislostí, dále jsem svou pozornost zaměřila na osobu obhájce, jeho práva a povinnosti ve vztahu k obviněnému, na způsoby převzetí obhajoby obhájcem (zvolený obhájce, ustanovený obhájce atd.). Těžiště mé práce však spočívá v právním rozboru postavení obhájce v přípravném řízení a výkladu jeho úkolů, práv a povinností (právo obhájce za obviněného podávat návrhy, žádosti; právo nahlížet do spisu; právo obhájce vyhledávat, předkládat a navrhopvat důkazy k provedení atd.). Pokusila jsem se jednotlivá práva obhájce v přípravném řízení podrobněji rozebrat a upozornit na možná úskalí jejich právní úpravy. Poslední kapitola předkládané práce je věnována historickému vývoji úpravy účasti obhájce v přípravném řízení.

Přípravnému řízení, jako stádiu trestního řízení, je věnována samostatná podkapitola č. 3.1., v té je stručně nastíněna povaha a úkoly přípravného řízení s tím, že jsem vyzdvihla důležitost procesních lhůt a následky jejich nedodržení. Neboť nepříznivé následky nedodržení procesních lhůt, obecně nepřiměřená délka trestního řízení, téměř výhradně dopadají na obviněného.

Samostatná kapitola je věnována nově zavedenému institutu: práva obviněného vzdát se nutné obhajoby. Jak je uvedeno v textu, nepokádám tento institut za přínosný. Naopak, má-li obviněný za podmínek uvedených v § 36b tr. řádu možnost vybrat si, zda chce být obhajován obhájcem či nikoliv, potom již zde nemůže jít o nutnou obhajobu. Možnost obviněného vzdát se dle § 36b tr. řádu obhájce zpochybňuje institut nutné

obhajoby, pokud jde o jeho obsah i název. Domnívám se, že z těchto důvodů je úprava obsažená v § 36b tr. řádu v rozporu s čl. 40 odst. 3 Listiny. De lege ferenda je vhodné ustanovení § 36b tr. řádu zrušit.

Pozornost jsem věnovala i dalšímu novému institutu tzv. dohodě o vině trestu (§ 175a a násl. tr. řádu, § 314a a násl. tr. řádu). Dohoda o vině a trestu je institut, který podstatně mění povahu trestního procesu, vnáší do něj institut dohody známý z odvětví práva soukromého, oslabuje roli obhájce v přípravném řízení a koliduje se systémem českého trestního procesu. Je otázkou, proč zákonodárce přijal tyto kontroverzní instituty: vzdání se nutné obhajoby a dohodu o trestu a vině již nyní a nezačlenil je do vznikajícího nového trestního řádu. Již nyní je ovšem jasné, že i nové instituty trestního práva projdou změnami, u dohody o trestu a vině je nově navrhovaná např. možnost uzavřít dohodu o vině a trestu i v rámci hlavního líčení, tedy nejen v průběhu přípravného řízení.

Přestože byl v roce 2009 přijat nový trestní zákoník (zák. č. 40/2009 Sb., v platném znění) nedošlo k přijetí nového trestního řádu. Oddělené přijetí nového trestního zákoníku, tedy rekodifikovaného trestního práva hmotného, bez vytvoření zcela nového, nekodifikovanému trestnímu právu hmotnému souladného procesního práva je jednou z koncepčních chyb dosud proběhlé reformy českého trestního práva.⁶²

V březnu 2014 zahájila činnost pracovní Komise pro nový trestní řád složená z odborníků na trestní právo procesní. Úkolem Komise je předložit návrh trestního řádu, který bude na účinný trestní zákoník navazovat a který s ním vytvoří koncepční jednotku.⁶³ Ze samotného textu vyplývá, že kromě snahy urychleně předložit a přijmout nový trestní řád během jednoho volebního období, je cílem Komise i zrychlit trestní řízení. Je ovšem nepřijatelné, aby se tak dělo na úkor práva obviněného na obhajobu, a to ve všech stádiích trestního řízení, kdy v textu Komise je např. negativně hodnocena přítomnost obhájce u procesních úkonů: „ bohužel pro české trestní řízení do značné míry příznačná jeho zdlouhavost, složitost a nákladnost, a to pokud jde o složitější a rozsáhlé věci. Přípravné řízení neustálým posilováním rozsahu prováděných důkazů a procesních záruk, zejména v podobě účasti obhájce při realizaci většiny procesních

⁶² Jelínek, J., Uhlířová, M.: Obhájce v trestním řízení. 1. vydání. Praha: Leges 2011, str. 73.

⁶³ Více k novému trestnímu řádu v dokumentu: Východiska a principy nového trestního řádu, portal.justice.cz

úkonů, se v rozporu s tvrzenými principy o úloze a významu řízení před soudem stává významově rovnocenným (někdy i významnějším) stadiem řízení a hlavní líčení pak degraduje na pouhou inventarizaci důkazů, provedených před podáním obžaloby.“⁶⁴

Je otázkou, kdy nakonec k nové kodifikaci trestního práva procesního dojde, jaká bude její výsledná podoba v paragrafovaném znění a jaký dopad bude mít na práva obviněného a jeho obhájce v rámci celého trestního řízení.

⁶⁴Východiska a principy nového trestního řádu, portal.justice.cz, str. 24.

Seznam použité literatury

Odborné publikace:

Císařová, D., Fenyk, J. a kolektiv, Trestní právo procesní, Praha: Linde, 2004.

Císařová, D., Jüttner, K., Obhajoba v československém trestním řízení, Praha: Orbis, 1965.

Jelínek, J. a kolektiv, Trestní právo procesní. 3. vydání, Praha: Leges, 2013.

Jelínek J. a kolektiv, Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou. 5. vydání. Praha: Leges, 2014.

Jelínek, J., Uhlířová, M., Obhájce v trestním řízení. 1. vydání. Praha: Leges 2011.

Malý, K. a kolektiv, Dějiny českého a československého práva do roku 1945, Praha: Linde, 1997.

Mandák, V., Zajištění osoby obviněného v československém trestním řízení. Praha: Orbis, 1975.

Novotný, F. a kolektiv: Teoretické otázky přípravného řízení trestního, Praha: Policejní akademie České republiky, 2002.

Šámal, P. a kolektiv: Přípravné řízení trestní, 2. vydání, Praha: C. H. Beck, 2003.

Šámal, P. a kolektiv: Trestní řád. Komentář. I. díl. 5. vydání, Praha: C. H. Beck 2005.

Ščerba, F. a kolektiv: Dohoda o vině a trestu a další prostředky racionalizace trestní justice. Praha: Leges, 2012.

Vantuch, P., Obhajoba obviněného. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010.

Články v periodikách

Jančarová, M., Práva a povinnosti ve vztahu advokáta a klienta, Bulletin advokacie, 2000, č. 10.

Jelínek, J., Dohodovací řízení v trestním procesu a otázky související, Bulletin Advokacie, 2012, č. 10.

Jelínek, M., Poznámka k otázce přípustného rozsahu zastoupení advokáta advokátním koncipientem, Bulletin advokacie, 2005, č. 3.

Ježek, V., K problematice usnesení o zahájení trestního stíhání, Bulletin Advokacie, 2008, č. 4.

Mandák, V., Obhajoba obviněného více obhájci, Bulletin Advokacie, 1990, č. 1.

Mandák, V., Ukončení obhajoby obhájcem, Trestní právo, 1996, č. 2.

Mandák, V., Výše nákladů za pořízení kopie nebo průpisu protokolu pro obhájce v trestním řízení, Bulletin Advokacie, 1998, č. 6-7.

Mandák, V., Meze trestní obhajoby – nástin základních otázek, Bulletin Advokacie, 2003, č. 10.

Vantuch, P., K návrhu ministerstva spravedlnosti na omezení účasti obhájce v přípravném řízení, Bulletin Advokacie, 1999, č. 4.

Vantuch, P., K vyloučení advokáta vykonávajícího obhajobu obviněných v substituci. Bulletin Advokacie, 2003, č. 4.

Vantuch, P., Výpověď obviněného, jeho vyjádření k obvinění, Bulletin Advokacie, 2004, č. 11.

Vantuch, P., Kdy může obhajoba důkaz vyhledat, kdy předložit a kdy navrhnout k jeho provedení?, Bulletin Advokacie, 2013, č. 7-8.

Seznam použitých zkratk

tr. řád - zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, ve znění pozdějších předpisů

tr. zákon – zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Listina – usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod, jako součásti ústavního pořádku České republiky

Ústava - ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky

AZ – zákon č. 85/1996 Sb., o advokacii, ve znění pozdějších předpisů

AT – vyhláška č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif)

Resumé

The position of defence counsel in Pre-trial Proceedings

I chose this topic because I'm interested in Criminal law and right to attorney. Preliminary procedure is one of the most important stage of criminal procedure because most of the evidence is summed up in this stage. The right of defence is one of the most important fundamental rights of a person against whom the criminal proceedings is brought. The role of defence counsel in preliminary procedure is essential. He has to be an advocate only and a member of Bar Association, consequently a person with a juristic education and qualified to this job. Defence counsel must defend a laws of accused by all the tolerable ways and work on his behalf.

I decided to separate this work of mine into several chapters. And the first chapter concerns with the constitutionally anchored principle of right of defence and with accused persons right to fair trial and right to attorney. His right for defence which includes the right to respond to all the facts, the right to mention all the circumstances and proof supporting his defence, the right to advance amendatory means and the right for a defender. Every accused person can choose his attorney or a attorney can be assign him by law court or Bar Association.

The second chapter is about person of defence counsel. Chapter concerns with the legal status of counsel under current Czech legal regulation, issues of the compulsory defence, legal position of chosen and court-appointed counsel, designation of the counsel by the Bar Association, rights and duties of counsel. Defence counsel in criminal proceeding can only be an advocate. Task of the advocate is to provide necessary legal assistance to accused.

In third chapter I direct my attention at preliminary procedure and the role of defence counsel in it. Preliminary proceedings are dividend into two phases – screening phase and investigation phase. Chapter also contents various aspects of defender's participation in preliminary procedure and his tasks. I fokus on the defence attorney's

rights and obligations. Advocate's duty is to submit, implement and seek evidence to prove the innocent of client.

With history of defender's participation in preliminary procedure I deal in chapter number four. This chapter discusses the historical development of the legal status of counsel.

Despite the society's high interest in the criminals' punishment, all the basic principles of the Criminal law should be respected. By breaking these rules, including the accused's right for defence, the achieved values of democratic society and legal state would be threatened.

Keywords – klíčová slova

pre-trial proceedings – přípravné řízení

defence counsel – obhájce

right for defence – právo na obhajobu